

SZŐTTES ÉS VARROTTAS MUNKÁK

A székely falvak szövő-varró művészetével a Székelyföldet ismertető számos munka foglalkozott már a múltban is. Ezek azonban a székely szőttesekről vagy általánosságban írnak, vagy bizonyos kis részletkérdéseket ismertetnek. Sok esetben csak egyes munkafolyamatokkal foglalkoznak, gazdasági, társadalmi és művészi szempontoktól függetlenül.¹ Mindössze a székely szőnyegekről, festékesekről kapunk valamelyes képet Viski Károly: *Székely szőnyegek* című füzetében és a székely népművészetről írt tanulmányában, Vámszer Géza *Csiki székely festékes szőnyegek* (1932), Szabó T. Attila *A festékes és társai* (1956), valamint Szentimrei Judit *Székely festékesek* (1958) című munkájában.

A székely varrottásokra már a század eleje óta többen felfigyeltek. Malonyai gazdag képanyagot közöl *A Magyar Nép Művészete* II. kötetében (1907), sajnos származási helyük és idejük feltüntetése nélkül. A székely hímzésekről általános áttekintést ad Roediger Lajos a *Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyvében* (1929). Keresztöltéses székely hímzésekkel Dajaszászné Dietz Vilma és Palotay Gertrúd foglalkoztak, ismeretve a múzeumok tulajdonában lévő 32 székely varrottast. Viski Károly csiki hímzésekről szóló füzetében szintén 32 múzeumi varrottas mintáját közli. Néhány oldalas előszavában a csiki hímzésekről nyújt általános jellemzést. Képanyagából bár 7 kászoni varrottas után készült, a szövegben semmi utalást ezekre nem találunk.²

A kászoni szőttesekkel és varrottásokkal behatóan egyetlen tanulmány sem foglalkozik. Minden megkülönböztetés nélkül azonosítják hol a csiki, hol a háromszéki formákkal. Pedig a kászoni népművészetben a szőtteseknek és varrottásoknak is vannak a többi vidékétől elütő helyi vonásaik. A kis elzárt medence falvaiban fennmaradtak a valamikor az egész Székelyföldre jellemző, de másutt már letűnt hagyományok is.

A Kászoni patak mentén fekvő öt község néprajzilag egységes szigetet képez. Megtaláljuk itt kicsiben a székely háziipar és népművészet valamennyi fontosabb jelenségét. Ezért a kászoni népi szőttesek és varrottások alapos vizsgálata egyúttal bepillantást nyújt más székely vidékek hasonló népművészeti, háziipari munkájába.

A szőttes és varrottas anyagok a kászoni nép életében igen fontos szerepet tölthettek be. Kászonnak a fő közlekedési vonalaktól félreeső földrajzi fekvése megkövetelte és erre alkalmas éghajlata lehetővé tette, hogy a ruházkodás és lakberendezés terén teljes mértékben önellátásra rendezkedjék be.³ Mi több, a textilipari növények nagyarányú termelése, valamint nagy juhnyájai gyapjának feldolgozása módot adott arra, hogy saját textilszükségletének kielégítésén kívül ezekkel a gabona hiányát is pótolja cserekereskedés útján.

A kászoni asszonyok a XIX. század elejéig szöttes és varrottas munkákat teljes mértékben házilag termelt, feldolgozott és festett kender-, len- és gyapjúfonalakból készítették. A XIX. század közepétől a gyáripar fejlődésével a nyers gyapotfonal, majd a színes gyapotfejtő megjelenése nagy lendületet adott a szövő-varró népművészetnek. Ebből az időből számos színes pamutszöttes és -varrottas maradt fenn, melyek a kászoni asszonyok fejlett szépérzékéről, helyes arány- és formaérzékéről tanúskodnak. Saját szükségletük kielégítésén felül rendszeresen dolgoznak eladásra is. Készítményeiket a közeli székely és szász városokban értékesítik.

A múlt század végi erdőtörvények, valamint a kenderáztatásra vonatkozó tilalmak komoly kereseti lehetőségektől fosztották meg a kászoni lakosságot is.⁴ Már az ún. székely körvasút megépítése (1910) előtt Kászon asszonynepe a téli hónapok nélkülözései elől kénytelen volt a közeli városokba, különösen a nagy forgalmú Brassóba húzódni, cselédnek beállani. A nyári mezei munkálatokra újra hazatérve, a téli keresetet gazdasága fejlesztésére, háztája szépítésére fordította. E kettős életmód következtében az asszonyok nagy része nem változott városira, de igényei a falusi étellel szembeni lényegesen megnövekedtek. A szobák világosabbak lettek, és a városi igénynek megfelelően az ablakokra függönyök kerültek, a padlóra szőnyeg.

Az első világháború előtt a kászoni fiatalság tömegesen ment szolgálni Bukarestbe és Galacra. Nem egy fiatal házaspár alapította jövőjét arra, hogy Bukarestben összekuporgatta a családi ház és melléképületek árát, s aztán hazatérve, élte tovább a falu közösségi életét. Voltak olyanok is, akik hat-nyolc év elteltével tértek vissza.

A hosszú távollét következménye különösen szembetűnő a női öltözetnél és a nők által irányított lakásdíszítésnél is. A lakásból fokozatosan eltűnik a növényi festékekkel festett takaró, a szőtt és varrott párnákkal díszített vetettágy, továbbá a hálóágy felől a *rúd*, *rúdravaló lepedőcskéivel* s a falról a *kakastarés falvédő*, hogy helyet adjon a készen vett, olcsó, de sablonos ágyterítővel letakart ágynak s a rosszul megrajzolt, a nép egészséges ízlését megmételvező, édeskés szövegezésű falvédőnek.

A házilag előállított szöttes és varrottas anyagoknál is változást látunk. A sok időt igénylő színes hímzések helyét teljes mértékben elfoglalják a fehérhímzések (slingérozások), a régi festékesekét az új, élénk, elnagyolt díszítésű *tornyos* festékesek.

Mégis a többi székely vidék szötteseihez és varrottasaihoz viszonyítva, a kászoni székelység hagyományörzőbbnek bizonyult. Életformájukból következik, hogy bár a városi életből átvették a magasabb színvonalú élet igényeit, de visszatérve falujukba, az új díszítő technikákat, formákat és színeket szervesen bele tudták illeszteni a régi hagyományok keretei közé.

Ilyenformán a kászoni szövő- és varróművészet, bár fejlődése során nem egy bomlasztó vagy termékenyítő hatásnak volt kitéve, a mai napig leginkább megőrizte a székely népművészet hagyományait. A nyersanya-

gok helyi előállításának lehetőségei ma is részben adva vannak, s részben kellő gondoskodással előteremthetők. A helyi erőket csak a jó hagyományok helyes felhasználására kellene ránevelni, és Kászon vidékét újból virágzó népművészeti központtá lehetne kiépíteni.

A SZÓTTES ALAPANYAGA

A gyapjú. Kászonnak, akárcsak egész Csíknak, talaja sovány s művelhető földje csekély. Nagy kiterjedésű erdősegei és havasi legelői a fakitermelést és az állattenyésztést tették a nép elsőrendű megélhetési forrásává. A kövér havasi legelőkön erős, apró, de fürge lovat, fehérmarhát és hosszú szőrű juhot tenyésztettek.

Statisztikai adatok szerint 1850 és 1870⁵ között a legelők szabályozása miatt a szarvasmarha-állomány lényegesen csökkent, viszont a juhállomány nagyban emelkedett. Kászon jelentős juhtenyésztése leginkább gyapjú- és tejgazdaságra volt alapozva. Miután a gyapjúból mind a ruházkodás, mind az elárusítás dolgában a mennyiség volt fontos, majdnem kizárólag közönséges racka juhokat tenyésztettek.⁶

A juhok gyapjából fonta-szötte a kászoni asszony a férfiak fehér harisnyáját, fekete lájbiját, ujjasát, a maga és leányai téli szörszoknyáját, hideg téli éjszakákra *gyapjú lepedőjét*, nagy *lombos pokrócát*, szép festékeseit. A fekete báránybőrből sapka, a fehérből téli mellény, a fehér gyapjas juhbőrből téli bunda készült. A gyapjúfelesleg nagy részét a brasói posztógyár vásárolta föl, jelentékeny részét pedig külföldre szállították. A tejből elsőrendű sajtot készítettek, amelyet a közeli városokban értékesítettek.

1880 után a különféle erdőtörvények, valamint a szabad legeltetésből való kizárás és a legelőterület használatának korlátozása a juhállomány csökkenését vonta maga után.⁷ E lényeges kereseti lehetőségektől megfosztott lakosság nagy része kénytelen volt mind nagyobb mértékben kényerét idegenben megkeresni.

Az első világháború után átmenetileg a juhtenyésztésben bekövetkezett ugyan bizonyos mértékű fellendülés, de a második világháború idején és az azt követő aszályos években a juhállomány ismét erősen csökkent. Ma országszerte, s így Kászonban is, a juhállomány minőségi feljavítása vetette meg az új fejlődés alapjait.

Az idők folyamán megváltozott életforma és anyagi lehetőségek folytán bizonyos aprólékos munkák és sok időt igénylő szöttemények lassanként elmaradtak. Elsőrendű szükségleteiket azonban, így a posztó- és takaróféléket, valamint újfajta festékeseiket mind a mai napig nagyobbára házilag állítják elő.

A gyapjú feldolgozásának az idők során kialakult rendje Kászonban is a nyírással kezdődik. A juhnyírás megszokott időpontja „május farkán, Orbán napja“ (május 25). A kijelölt napon a faluba, az *esztena-*

gazda udvarára hajtották a juhokat, s mindenki ott az udvaron nyírta meg a sajátjait. Reggeltől délig be is fejezték, délben már hajtották is vissza őket a legelőre. Négy-öt éve, amióta a juhokat nem a falu határában, hanem kint a havason tartják, a nyírás is ott kinn történik, tehát a nyírás napján mindenkinek ki kell mennie a juhokhoz.

A *nyíró* (nyíró) férfi is, nő is lehet. A juhot lábán vagy lefektetve nyírják, rendszerint ketten. Az állatról egy vagy két darabban leváló gyapjú az úgynevezett *zsiros gyapjú*. Ezt zsákokba gyömöszölve hordják haza. A nyírás *nyíró-* vagy *kovács-ollóval* történik. Anyaga elvásott régi *kasza* vagy *fűrészlap*. Kizárólag juhnyírásra használják. Az ollónak megkülönböztetik a füleit, a két *élet* és a *ködökét* a *szeggel*, amely összetartja. A régiek babonás szokása volt, hogy Ádám-Éva napján az olló élet kötővel összekötötték, és csak újév után oldották ki, „hogy a farkas ne fogja meg a bárányt“, „hogy a szája ne legyen nyitva a farkasnak“, vagyis hogy tavasszal, kihajtás után a bárányok ne essenek áldozatul a farkasnak. Ez alatt az idő alatt nemcsak a juhnyíró ollónak, hanem a házban mindenféle ollónak be volt kötve az éle. Közben mindent csak késsel vagy bicskával vágtak, még a szövetfélét és a vászonneműt is.

A zsiros gyapjút a szálak közé rakódott trágya- és egyéb hulladékoktól megtisztítják. A gyapjút *lengére* (langyosra) melegített vízben áztatják. Jó félórai ázás után a patakra viszik. Itt kettőbe szakasztva *mosópadra* helyezik, néhány percen át „sulyokkal sulykolják“, majd kosárban vízbe merítve öblögetik (1. kép). A *mosott gyapjút* ruhaszáritó zsinegen, dróton vagy a „száritórúdon száritják“. A megszáradt gyapjú *kasokban* várja a további feldolgozást.

A *tépés* benn a házban és künn a szabadban egyaránt végezhető. A *tépő* a gyapjús kosár mellé ül, a gyapjútömbből ujnyi nagyságú darabokat szakít le, és egy másik kosárba rakja (2. kép). Amióta a fésülés géppel történik, ennél apróbbra nem szokás tépni. A fehér és fekete gyapjút külön tépdesik, és a továbbiakban is külön dolgozzák fel. A *tépett gyapjút*, míg fésülésre sor nem kerül, zsákokban őrzik.

A fésülés régi munkaeszköze a *fésülőpad* volt. Ennek lényeges része a gyárilag készült két *kézi fűsű*, melyet emberemlékezet óta Brassóban vásárolnak. A két fésű közül az egyiket a padra helyezték, s ezzel szembe a padra ülve, a másikkal *karmoltak*, vagyis fésülték (3. kép). A fésűt fésülőpad híján kötéllel a mosópadra is rá lehetett erősíteni. A fésülést szabadban vagy a házban, asszonyok, férfiak egyaránt végezték. Télen a férfiak, ha más dolguk nem akadt, naphosszat fésültek, miközben az asszonyok fontak.

A század elején, 1907 táján jelent meg Kászonban az első *fűsülő* vagy *fűsülőgép*. Előbb Jakabfalván, majd Újfaluban állítottak fel gépi fésülőt. Rendre-rendre úgy elszaporodtak, hogy mind az öt falu gyapjúkészletét meg tudták fésülni. Az utóbbi évtizedben pl. Altízen és Jakabfalván egy-egy, Feltízen és Újfaluban két-két fésülő működött. E vízi hajtású fésülőgépek a *fűsűs gazdák* kezén voltak. A fűsűs gazda a fé-

sülés díját kilónként szedte. A gépek a téli hónapok kivételével egész évben jártak, ezáltal a házi fésülést teljesen megszüntették. Túlnyomó részt júniusban és júliusban volt a fésülés. A gépek nagy sikere annak tulajdonítható, hogy a géppel való fésülés lényegesen gyorsabb, és az így fésült gyapjú sokkal finomabb a házi fésülésnél. A fésülőgépből a *fűsült gyapjú* folyamatosan, könnyű, laza, vastag gyapjúlemezt alkotva kerül ki. Ezt a gép kezelője *guzsalyonként* letépi és összetűri, hogy egy-egy guzsalyra felkerülő gyapjútömb legyen belőle.

A *gyapjú fonását* rendszeren más munka közben, nyáron végzik. Fonását és szövését igyekeznek nyáron befejezni, hogy a tél közeledtével meleg ruhát készíthessenek a posztóból. Így a gyapjú házi feldolgozása a nyári hónapokra esett, míg a kender és a len szálának előkészítését nyáron, a fonását és a szövését a hosszú téli estéken végezték. A *guzsalyba feltűrt* gyapjuszálakat a guzsalyra kötik, s az orsó segítségével, éppen úgy, mint a kendert, megfonják. Az apróbb gyapjút, hogy szét ne szóródjék, kendőbe kötik.⁸

A kender és a len. Az egész Székelyföld kiválóan alkalmas kender és len termesztésére. 1874-es statisztikai adatok szerint a székely megyék között a legjobb termést Csík megye adta (637 kataszteri hold bevetett területen összesen 7955 mázsa magot és 27 883 mázsa szarát adott. Kozma E., *i.m.* 187.) Csík megye legfontosabb kendertermő vidéke Csíkmenaság és Kászon.

„Mióta a kő lágy volt“ — mondják a nagykászoni asszonyok —, mindig termeltek lent és kendert a Kászon völgyében. „Olyan kender sehol sincs, mint Nagykaszonban — fűzik tovább a kiskászoniak. — Puha, finom a szála, s úgy értik a megmunkálását, a fehéritését, hogy ma is ott szöttek a szentléleki, kiskászoni (Háromszék) leányok, ha igazán szép munkát akarnak.“ A nagykászoni kendernek — a deszka, gömbfa, szél-léc (*cándraléc*) és a csíki cserép mellett — komoly csereértéke volt. Ennek a vidéknek földrajzi fekvése, talaja és éghajlata következtében (a jég még a kevés rozst és árpát is sokszor elverte) ezekkel szerezték be a szükséges élelmet. A háromszéki Szentlélekről, Kiskászonból például hagymát, zöldségfélét, a magyardormániaktól (Moldova) puliszkalisztet és petróleumot vásároltak a nagykászoni asszonyok kenderért és krumpliért.

Kendert és lent vetnek a Kászon völgyében kivétel nélkül „minden háznál“. Kendert a „magik szükségire“, lent az állam számára termelnek. A pamutfonal (*gyócsfonal*) általános elterjedése előtt finomabb fehérnemű, díszkendő és lepedő számára saját szükségletre is nagy mennyiségű lent termeltek.⁹

Kászon földje és csapadékdús, hűvös levegője a len termesztésére kiválóan alkalmas. Ennek figyelembevételével Kászonban most kísérleteznek nagyarányú állami lentermesztéssel. A lent ősi szokás szerint a kászoniak a „hó vizével“ (március) szokták vetni. Egyvékás földbe kb. 10 kg lenmagot vetnek. Háromszor *járják el*, hogy jó sűrűn keljen. Ha ritkán vetik, könnyen gyomosodik, magas, de vastag szárú lesz. A lennél nem előny, ha 2—2,5 mm-nél vastagabb. Ha sűrűn kel, nem gyomosodik,

alacsony, de vékony szálú, jó minőségű len terem. Egyvékás föld rendes termése Kászonban 6 *kalangya*.

Az öt község területén a pamutfonal megjelenése óta egyre kevesebb lent vetnek saját szükségletükre, mert háziipari célokra a kender megfelelőbb. A tapasztalat szerint mezei munkára a pamuttal vegyített kendervászon, a *vegyített vászon* a legalkalmasabb.

A kendert Kászonban mindenki a „maga tagjában“, a legjobb földbe veti. Gazdaságunként átlag 3 árt ($1\frac{1}{2}$ —1 vékás terület), összesen kb. 10 ha földet vetnek be; az átlagtermés 1 ha-on 2000 kg. A kenderföld megválasztásán kívül a kender minőségét és mennyiségét nagyban befolyásolja a föld alapos előkészítése és a vetés módja. Éppen ezért a kászoniak mindkettőre különös gondot fordítanak. A kenderföldet ősszel egyszer *megszántják*. Télen *ganyézzák* (egy-egy félvékás kenderföldre 2—3 szekér érett trágyát visznek), s tavasszal *esment megszántják*. Vetés után *leboronálják*, és tetejét tyúk- vagy portrágyával beszórják (a tyúkrágya puhábbra és nagyobbra növeli a szárát). A kender vetését május első felében, a „keresztjáró héten“ végzik. Régen kizárólag férfiak vetették, de a háború alatt a férfiak „odavoltak“ (háborúban, fogságban), s az asszonyok akasztották nyakukba a *magvetőt*. Sok asszonynak úgy megszokta a keze az egyenletes *szórást* (ez is nagyban befolyásolta a kender minőségét), hogy azóta sem adta ki kezéből a magvetését.

Az előző év augusztusában alaposan megtisztított és száraz, szellős helyre, nagy gonddal tárolt kendermagot, egy fél vékát bemérnek a *magvetőbe*. A *vető* háromszor eljárva szórja a magot, hogy jó sűrűn keljen és szép vékony szárú kender teremjen. Ezután *háromszor elboronálják*, hogy jól „eltakarodjék“, mert ha nem, a madarak megeszik. A szép és jó kendertermés a kászoniaknak életszükséglet volt. Ezért fáradságot és munkát nem kímélve dolgoztak a jó termés érdekében.

A régiek azt tartották: ahhoz, hogy a kender magas legyen, a fél véka magot előbb *köblös zsákba* kell tenni, s miközben a magvetőbe töltik, ahogy csak a karjuk éri, a zsákot jól felhúzzák, hogy a kender tetejét se ériék el. A kendert *kapóra is kell vetni* (az első két-három markot a magvető fején keresztül szórja, „hogy ne látsszon ki az asszony a kenderből, mikor nyüvi“). Mikor a magot elvetették, a meztelen testet jó megmutatni a földnek, hogy lássa a föld, „nincs gúnya, kell a sok kender“. Verébkár ellen régen helyenként a vetés utáni első pénteken, napkelte előtt „tisza csórén“ hétszer megkerülték visszafelé a kenderföldet.

„Ha a mag nyirokföldbe kerül, három nap alatt kikél, ha száraz a föld, a mag kipattog, és semmi sem lesz belőle. Aztán az üdő beszélget. Ha nekivaló, megnő, ha nem, elmarad, ahogy belévette.“

A kender feldolgozását majdnem elejétől végig asszonyok végzik s lehetőleg csoportosan. A kender és len megmunkálásától kezdve az egyes ruhadarabokat, különösen az alsóruhákat, legtöbb háznál a ház asszonynepe készíti el. Július utolsó hetétől, a nyüvéstől kezdve minden percüket, ami a mezei, a házi és a gyapjúimmkától fennmarad, ennek szentelik. Számtalan napot és még több éjszakát fordítanak a kender és len feldolgozására: fonására, szövésére és a varrásra. Még ők maguk is sokallják ezt

a sokféle munkát. Szerintük a legnagyobb átok: „vájál kendermaggá“, mert nincsen lelkes lény, aki ezt a sok szörnyűséget elbírná, amit a kenderrel művelnek:

Kiskorában földbe teszik,
Virágjában leszakítják,
Megaszalják, vízbe ölik,
S aztán ízzé-porrá törnek...

Mikor a kender kifejlődik, minőségi szempontból kétféle kendert különböztetünk meg: a magasabb növéssű, vékonyabb szálú *virágos kendert* és a törpébb, vastagabb szálú *magos kendert*.

A virágos kender nyűvészt július utolsó hetében végzik, mert „később megszakad a virágos kender élete. Megsárgul, s ha akkor ki nem szedik, megfeketedik, pergelődik, és belérogynak a magos közé.“ Ha a földben marad, mikor a magos kendert nyűvik (augusztus vége) a virágos csak *pónyának* (polyva) való, szálnak már nem jó.

Mikor a virágos kender *mebaklassa* (beporozza) a magosat, és szára szépen sárgul, lehet kezdeni a *nyűvést* (a tövestől való kitépést). A kendernyűvés kizárólag női munka. Legtöbbször segítséget hívnak, a szomszéd- vagy komaasszonyt, akinek ezt alkalomadtán *viasszegítik*. Így jobban halad a munka, mert a kenderföld két sarkából indulnak egyszerre, s versenyt dolgoznak. Előbb a virágos kendert kezdik nyűni. A kenderföldet maguk között felosztva haladnak előre, vigyázva arra, hogy a magos kenderben „utat ne verjenek“. A virágos kendert két-három szálanként nyűvik. Mikor egy marékkal nyűttek, a hónuk alá teszik. Ha egy fél kévére való összegyűl, pár szál kenderből (a kisebbjéből, a *berzsényéből*, vagy *ocsúból*) *kötelet* vetnek, s a kendert *kötélbe rakják* (ráfektetik a kötéltre). A második fél kéve után a kévét összekötik (4. kép). Nyűvés közben az asszonyok át-átkiáltanak egymásnak: „Szomszédasszony, látott-e kenderből tornyot? Látja, én most látok, mert kenderben állok, s onnan tornyot látok.“

A kinyűtt kendert lehetőleg arra haladó szénásszekéren hazaszállítják. A kendernek nem hajtának külön szekeret, mert idő nincs, csak lopva, a széna tetején, vagy két-két kévét hónuk alá fogva viszik haza az asszonyok (9., 10. kép), a kényesebbje „eketaligán húzza“. Otthon a kendert *elertik* az „árnyékon“ (kerítés vagy ház mellett).

Mikor a kender megszáradt, ha szekeret kapnak, viszik áztatni az erdő alá, Feltíz végébe, a „Vackorokhoz“ (az otlakókat hívják Vackoroknak: Vackor Imre, Vackor Pál).

A magos kendert augusztus végén nyűvik. Kévébe kötve *felkecskélnek* (felállítják), amíg a mag megszárad. A magos kendert már szekérral szállítják, aljára ponyvát terítenek, különben a drága mag mind *elperog*. Otthon a csúrföldjén *kicsi cséppel kicsépelik*. A magcséplést az ember és az asszony együtt végzi. A férfi csépel, az asszony a kicséplést kévétet kézzel jól kiveri, s négyenként kötéltre rakja. A *köteleket* szekérra rakva viszik a tóba áztatni.

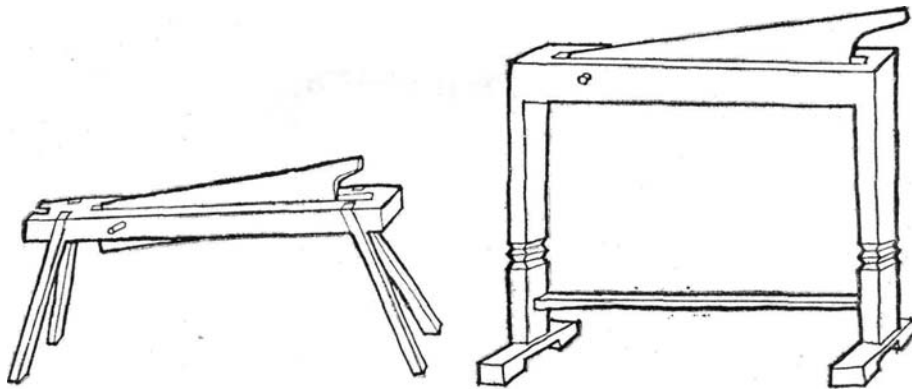
Az áztatást a Feltíz felső végében lévő tavakban végzik. A két ványoló környékén sok a tó, odahordja mind a három község (Altíz, Feltíz, Impér) a kenderét áztatni. A tavak magántulajdonban vannak, s az áztatásért a tulajdonosok vámot vesznek. Ennek ellenében gondoskodnak a tó rendben tartásáról és arról, hogy a *lajból* (a fából készült csatornából) a tó állandóan új vizet kapjon. Ezenfelül felelnek a beáztatott kenderért. Egy kalangya áztatásáért két kéve a vám. A tótulajdonosok nem is vetnek kendert, mert évente a *két rend* kenderből (virágos és magos) 100—120 kéve gyűl össze nekik.

Egy tóba egyszerre 3—5 kalangyát is betesznek (egy kalangya 26 kéve). Az áztatás, *bévetés*, *kivetés* kizárólag asszony munka. Együttesen megraknak egy tavat, ki-ki beteszi a maga egy-két kalangya kenderét (1 vékás kenderföldben átlag 2 kalangya virágos és 4 kalangya magos terem). A kenderre hosszan deszkát tesznek, arra követ, hogy a víz jól ellepje, mert ha nem, a tetején való nem ázik meg (7. kép). Ha nyersen, mindjárt nyűvés és szárítás után viszik ki a virágos kendert, hat napot kell áznia; szárazon, ha a magossal egyidőben áztatják — és mivel a kender addigra jobban kiszáradt —, a hidegebb vízben tíz nap is kell. A magosnak két, sőt három hétig is kell ázni, míg a háncsszalak közötti kötőanyag elrothad, s a szálak kellőleg megpuhulnak. Mielőtt letelnék az ázás ideje, *látót* (próbát) vesznek. Egy markot a kévéből kihúzva hazavisznek, szárítás után megtörik, s ha szála szép sima, akkor *vetik ki* a vízből. Mielőtt a kendert a vízből kivesszük, a tiszta vizű patakban alaposan *meggöbbszörítik*, jól kimossák, hogy a rostok az elrothadt kötőanyagtól és a virágoktól megtisztuljanak. Az így megtisztított kévét a vízből kivetik, a férfiak úgy „locsosan“ szekérra rakják, hazaviszik, s a ház oldalánál vagy a kerthez állogatva elterítik, hogy a nap minél jobban átjárja. Mikor a szála fényes fehér, egészen száraz, tilolják.

Finomítási eljárások. A további munkálatok során a kenderrostokat megszabadítják a kemény, fás részekről, megpuhítják, és minőségük szerint osztályozzák. Ezeket a munkálatokat az asszonyok addig igyekeznek elvégezni, amíg a meleg tart, hogy a hideg beálltára a szál és a szösz fonásra készen álljon.

A tiloláshoz keményfából készült, házilag kifaragott *tilót* használnak¹⁰ (14. kép). A kenderrostok ezáltal szabadulnak meg az erős, fás részekről. A tiló vályú alakú nyílásába egyik *végén* szeggel rögzített tilolólevéllel *rágtatja*, *töri* az asszony a kemény, fás kenderszalakat (8. kép). Mikor két markot megtilol, egybecsavarja, s kész *egy fő* kender. A megtilolt kenderfejeket csomóba rakja, s leteszi puhulni a pince földjére. A tiló alá *beszakadt pozdorja-szöszöt* guzsalyba csavarja, ezen gyerekek tanulnak fonni. A pince földjén megpuhult, eltilolt kendert kenyérsütés után a sütőkemencébe teszi száradni, majd utána *szépi*.

A szépités a kendermunka következő szakasza. A széles nyílású, tompa levelű tiló csak az erős fás részeket távolította el, de a kenderrostok között meghúzódó pozdorját a *szépi* veri ki (15. kép). A szépi hasonló a tilóhoz, csak „könnyebb fából“ készült, finomabb szerszám. Részben mes-

14. Tiló; 15. Szépitő.

teremberek készítik, de az ügyesebb kezű faragók házilag is előállítják. (A szépitő kb. 1 méter magas, 1,20 m hosszú.) A nyílása a tilóval szemben szoros, levele éles. A szépitőn úgy dolgoznak, mint a tilón, csak szaporábban húzzák, rángatják, mert a kender így tisztul meg a pozdorjától, s puhul meg kellőképpen. A szépitővel dolgozó a keresztfának támasztott deszkára áll, mert így kevesebb erővel gyorsabban mozgathatja a szépitő levelét. Mikor a szépitést befejezte, a fejeket ötönként összerakja, így öt sort rak egymásra (25 fő), s a huszonhatodik fejjel összeköti. Az így összekötött kalangyát legalább egy hétig pihenni hagyja. Mikor az idő szép napos, a kalangyát újra előveszi, s léhelni (fésülni) kezdi.

A léheléssel kezdődik a rostszálak széthasogatása, a szálak vékonyabbá, finomabbá tétele és osztályozása. Kászonban e munkálatokhoz mindössze két szerszámot használnak: a *léhelt* és a *gerebent* (16., 17. kép). Mindkettőt házaló cigányoktól vagy a kézdívasárhelyi vásáron szerzik be. Mind a léhelés, mind a gerebelés kizárólag asszonyi, társas foglalkozás; együttesen a munka vígabban megy, „no meg nagyobb a szaporája” — mondják. Míg a tilolás után a rostoknak pihenni és száradni kell, e két műveletet egymás után szeretik elvégezni. Amit az egyik léhel, a másik *gerebeli* vagy *gerebeneli*, s így levették gondjukat a kenderről (9. kép).

A *léhel* 78—80 cm hosszú, 15—20 cm széles deszkadarab, melynek közepén kör alakban ráerősített szegcsomó a kender fésülésére szolgál. A léhelő asszony, a kalangyát kibontva, a kenderfejeket egyenkint léheli. A hegyéről lehúzott a *hegyszösz*, a tövéről lejevő a *nagyszösz*. Ez után léheli a többi, ez a puhácskája, a *pácszösz*.

A megléhelt kenderfejet, az *erejit*, az egyik végén *főbe csavarja*. Öt ilyen fej tövét kötésbe csomózza, öt kötést egymásra rak, s a huszonhatodik fejjel összeköti a kötéseket. Ezt száraz, meleg helyen tartják.

A fejkenderről lefésült szösz külön csomókba teszik. A hegyszösz durvább, pozdorjásabb, szövéskor csak bélfonainak használják. A tövisszösz már puhább, ha gerebenelik, szálát nyújtófonálnak is használják. A pácszösz még fehérebb, finomabb és szálásabb, inkább nyújtófonálnak fonják.

A hegyszösz munkálatai be is fejeződtek, azt nem fésülik, mert nagyon pozdorjás. A hegyszösz-csomót *vasorsó*val felrázzák, és *guzsalyokba* *tűrik*. Egy kötés kalangyából két guzsaly hegyszöszt és két guzsaly nagy-szöszt nyernek.

Kászonban sok háznál a léheléssel be is fejeződött a szösz megmunkálása, mert azt tartják, hogy a gereben „kiveszi a szösz erejét”. Mások viszont a nagy- és a pácszöszt, hogy még finomabbá tegyék, gerebenelik. A gereben falapáthoz hasonló fésülő szerszám, amelybe két rend vasfog van erősítve. A gerebenelés két kézi gerebennel történik. A szöszt az egyik *gerebenbe* *beverik*, a másikkal addig fésülik, amíg a szála szépen elsimul. A *gerebelt* vagy *gerebenelt* szöszt a szálkenderhez hasonlóan *fejbe* *csavarják*. Egy kalangya szálkender után két fej gerebelt szöszt, *küsdég* *fejet* és két guzsalyba csepűt nyernek. A szálát *melyéknek* (nyújtófonalnak), a csepűt *óntóknak* (bélfonalnak) fonják. A pácszösz szálát, a pácfonalat nyújtónak, vagy ingvászonnál bélfonalnak, gyapot helyett használják. A gerebenben maradt csomós szösz a *dorga*, mely a leggyengébb szösz. Ereje nincsen, így vastagon fonják, *házfődjére* *való szőnyegnek*; néhol ronggyal keverve használják.

Egy kalangya kenderből lesz:

léheléssel: 26 fej szálkender, 2 guzsaly hegyszösz, 2 guzsaly tövisszösz, 1 guzsaly pácszösz;

gerebeneléssel: 2 fej gerebelt szösz, 2 guzsaly dorga, 1 fej pácfonal, 1 guzsaly csepű.

Tehát a léheléssel és gerebeneléssel háromféle kenderszálat: szálkenderet, gerebelt szöszt és pácot nyernek. Mindháromat nyújtófonalnak fonják. Ezenfelül háromféle szöszt: hegyszöszt, dorgát és csepűt kapnak, amelyeket különféle szötteseknél bélfonalnak használnak. Mivel a virágos és magos kendernél az eljárás ugyanaz, egy háznál hatféle vastagságú és erősségű nyújtófonalat és ugyanannyi bélfonalat készítenek. Ezeknek a fonalnak különböző keverékéből készülnek a legváltozatosabb vászon-szöttesek.

A fonál. A fonásra elkészített gyapjú- és kenderszálat, ahogy a mezei munka engedi, kezdik fonni. A gyapjú fonására általában csak más házimunkák közben kerítenek sort, de a kenderrel és lennel, ahogy a hideg beáll, rendszeren eljárnak a fonóházba (*cukk*, Újfalun: *cécus*).

A fonáshoz szükséges orsót házaló cigányok kemény száraz fából készítették (40—50 cm hosszú, a hegyétől a *sorka* felé vastagodó, orsókarika nélküli típus). A *guzsalyt* egyszerű karóból, üvegdarabbal megvakarva, minden gazda házilag is előállíthatja (16. kép). E mellett az egyszerű típus mellett igen elterjedt a *talpas guzsaly* is. A fiatalság újabban fonóke rékkel fon. Ez vagy tíz-húsz évvel ezelőtt jött divatba, de távolról sem olyan elterjedt, mint a guzsaly, mert drágállják. Helybeli fálusi faragó emberek készítik. A guzsallyal szemben különösen gyorsaságát dicsérik.

A fonnivalót a *guzsaly*madzaggal a guzsalyra erősítik, s a fonó a jobb kezével, az orsó segítségével a szálát *siríti*, *nyújtja* és *tekeri*, míg az orsó

tele lesz (10. kép). Egy orsónyi fonálmennyiség egy *tutuka* vagy *duvaszka* A gyapjúból és a szöszből rendszeren két *tutuka* egy *pászma* (a motollára felvetett fonál-egység). Kenderből egy nagy *tutuka* egy *pászma*. Van olyan fonó is, hogy amit este fon, reggel mindjárt *veti fel a motollára*, más viszont meggyűjt tíz-tizenkét *tutukát*, és egyszerre teszi fel (11. kép).

Novembertől kezdve, mikor a sár megfagy, s egyéb munka is elapad, a „fársáng végéig“ (február közepéig) az asszonyok szombat és vasárnap kivételével minden este eljár a fonóba. A leánygyermek, ha már akkorára cseperedik (12—13 éves), eljár az anyjával a cukkba — külön gyermekfonó nincs —, de korábban hazamegy, „mert még aludni, nőni kell neki“. Gyermeknek csak pozdorja szösz adnak fonni, ami a tiló alá beszakad. A szálkendert csak akkor adják a nagyleánynak is, mikor már szép pácfonalat fon.

A leányfonóban mind a három falu (Feltíz, Altíz, Impér) leányai összegyűlnek, mert télen „kicsin“ (kevesen) vannak. Nagyobb részük elmegy szolgálni Bukarestbe, Galacra, „vagy ki hol éri“.

A leányok egy héten két-három délután már két órakor elmennek a leánycukkba, más este az asszonyokkal együtt járnak. „Szerre járnak“ a leányok egymáshoz. Ott megkínálják uzsonnakereskedéssel, édes pálinkával és tésztával, este van töltött paprika paradicsomszósszal vagy disznósült uborkasalátával, tészta és feketekávé. Ez inkább kedden és csütörtökön szokott lenni. Délután fonnak a leányok magukban, fonnak s énekelnek, még egypár jó tréfát is elmondanak.

A leányfonóban délután hallgatókat énekelnek, vagy tréfás nótákat. Ha valamelyik lassabban halad a munkával, leánytársai rákezdik:

Lányok fonják a szöszöt,
Azt beszélnek egymás közt:
— Jó fonó, jó fonó, délig alvó.

Majd saját nyomorúságukat így énekelik:

Nagy gazda volt az anyám,
Nagy vagyont hagyott reám:
Három rend szöszrokolyát,
Három pár gumicsizmát.

Nagy gazda volt az apám,
Nagy vagyont hagyott reám,
Két ökörnek kötelét,
Három vasvilla nyelét.

A legények is odamennek este kilenc óra tájt, ott egymással kártyáznak, vagy „szedik az orsót“. Az orsót csak csókkal lehet kiváltani; ha a leány nem hajlandó, elviszi a legény az orsót, s felmatollárja a kapu „gilincsire“ (kilincs) vagy a „kertre“ (kerítés), de vissza nem adja, míg a neki járó csókot meg nem kapta.

Az asszonyok fonójába csak a szomszédok jönnek össze hat-nyolc házból. Mikor nincs külön leányfonó, a lányok is oda mennek. Itt nem kínálják egymást étellel, „legtöbb vízzel“. Este hét-nyolc órától fonnak éjjel tizenkettő-egyig. Estefelé odamennek az „urik“ (férjek) is, kártyáznak, durákoznak vagy beszélgetnek. Az asszonyok fonnak, s míg az orsó vagy a rokka pereg, énekelnek. Ha valamelyik rákezd egy táncnótára, egyik-másik feláll, s az asszonyok egymással táncolnak.

A fonóban mindent fonnak: kendert, lent s ritkábban gyapjút. A jó fonó egy este két olyan tutukát is fon szöszből, hogy egy pászma lesz belőle. A fiatalok kerékkal fonnak, az öregek inkább orsóval. Akad olyan asszony, hogy még két *igét* sem fon (egy pászmában van tíz ige), alszik, vagy félrevetve a guzsalyát beszélget, vagy táncol s énekel:

A csizmámnak nincsen kérge,
Lerágta a patkány férge,
De én tetetek, de én veretek,
Így is, úgy is, barnát szeretek ...

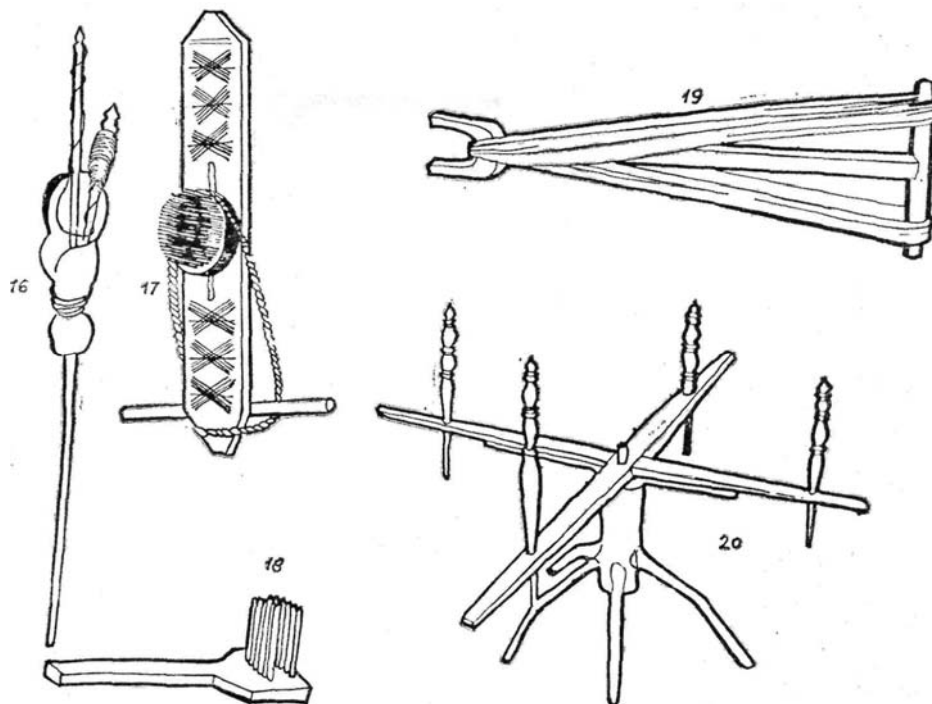
S csak úgy „sirül“, s veri a guzsalyt a földhöz.

A fonó csak ősztől húshagyókeddig tart. Addig mind megfonják a kendert, még bérbe is fonnak. Aki eladásra fon, 10—11 singes a motollája. Aki magának, 12 singes. Ha valaki nem tudja idejére befejezni a fonást, betegség vagy gyermekszülés miatt, kalákába hívja a többi asszonyt. Az asszonyok mind a háziasszonynak dolgoznak, s egy, legfőnebb két este elvégzik a fonnivalót. A kalákában fizetség nincs, csak *mákos lőnyével* kínálják a vendégeket. Kalácsot sütnek a kemence földjén — fonott kalácsot —, felvágják, cukros tejben megáztatják, s törött mákkal vastagon meghintik. Húshagyókeddre így mindenki elkészül a kender és a len fonásával, s táncol ünneplik a munka befejezését.

Régen, amikor még „szűk volt a petróleum“, a *kaszaffát* (méterfa) betették a sód (tűzhely) alá, „ahogy volt, s örökké szitogatták“. Régen a fonóban csak ez világított, e mellett fontak. Akkor az öregek meséltek, s a fiatalok hallgatták, vagy énekeltek. Most már a mese Kászonban nemigen járja. Mikor 10—15 orsó fonalat fontak, felvetik a motollára. Leginkább szombat este motollálnak, mert akkor nem fonnak.

A *motolla* 180 cm hosszú, keményfából készült eszköz (19. kép). Résezi a villa alakú *keresztfa*, amely a fonál keresztelésére szolgál, és a 41 cm hosszú *feje*. A motollát legtöbbször házilag állítják elő, de mesteremberek is szokták készíteni. Egyformán használják kender, len, gyapjú motollálására.

A motolláláskor a motollát lefektetik az asztalra. A tutukát visszahúzzák az orsóra, s az orsó hegyét válluknak támasztva vetik fel a szálát. A kezdő szálát a keresztfánál megkötik, s a szálát a motolla fején keresztül egyszer jobb, majd bal oldalán végigvezetik, úgy, hogy a szálak keresztbe menjenek. Mikor egy tutuka elfogyott a motolla fejénél, az „egyik ágán“ megolvassák a szálakat: három pár egy ige, tíz ige egy pászma (hatvan szál), s azt elkötik. Jó kenderből 16 pászmát is vet-

16. Guzsalyra kötött gyapjú orsóval; 17. Léhel; 18. Gereben; 19. Motolla, felmottollált fonállal; 20. Tekerőlevél.

nek egy *darabba*. A motollán egy szál hossza 11 vagy 12 *sing* (egy *sing* 66 cm). Ez a hossz megfelel a szövőszékre felvetett fonál mennyiségének, egy *melyéknek* (az 7—7,5 m hosszú). Ahányas bordába szándékoznak tenni a vásznat, a kenderfonalból annyi pászmát vetnek egy darabba. Pl. tízes bordába tíz pászmából vetnek egy *melyéket* (11—12 *singet*).

Amint egy darab kész van, *keresztjénél* a szálakat elkötik, hogy „össze ne bolonduljon“. Még egy helyen elkötik, ez a *forgó*, hogy festésnél vagy fehérítésnél könnyebben bánjanak vele. Mikor egy darabot felmottolláltak, a házban felakasztják, hogy száradjon, s február közepe felé, ahogy a fonással elkészültek, a kender- vagy lenfonalat *lúgzóba rakják* (szapulják, fehérítik).

Ha egy háznál ketten fonnak, a két kéz munkáját külön motollálják, de a szövésnél *összevetik* (egy szál egyikből, egy a másikkból), akkor nem lesz *csiporkás* (egyenlőtlen). A beverő szálát, különösen a gyapjúnál, egy kéz kell hogy fonja. Ellenkező esetben egyenetlenül ványolódik és *gyűrűs* lesz a posztó.

A fonál fehéritése. Motollálás után a kender- és lenfonál fehéritése és puhítása következik. A *lúgozás* vagy szapulás által a fonál lágyabb és egyben rugalmasabb lesz, így szövésre alkalmasabbá válik. A fonás befejezése után, február végén, március elején, minden asszony igyekszik a *lúgót felrakni* (szapulni), mert a tél végi fagy s az első tavaszi nap-sugarak nagyban hozzájárulnak a fonál puhításához és fehéritéséhez. Kászoniasszonyokban kétféle szapulási eljárás ismeretes.

1. Minden tíz darab fonálra egy véka *hamut* számítanak, *csepűzsákba* rakják, s egy nagy *lúgzóba* (cseberbe) teszik. A hamut forró vízzel leforrázva jó erős lúgot készítenek, majd leengedik egy cseberbe, s a fonalat a forró lúgban egyenként felrázzák. Ezt az első fekete lúgot elöntik. A leírt módon újra friss lúgot készítenek, s a fonalát az első lúgból kicsorgatva, felteszik a lúgzóba. A tiszta forró lúgot fokozatosan ráöntik a fonálra, s az csendesesen lecsorog. A lúgot ismét forni teszik, s ezt megismétlik kétszer-háromszor egy délután folyamán. Másnap reggel a forró lúgot ismét ráöntik a fonálra, aztán a fonalat kiviszik a patakra, a *mosópadon cifra sulyokkal* jól kisulykolják, s patakvízben többször kitisztálják. A kimosott darabokat hazaviszik, elterítve a napon megszáritják, s jól kifagyasztják. A fagy a fonalat erősen puhítja, ezért a februárban szapult fonalból sokkal finomabb vásznat szöhetnek, mint a nyári szapulásból. Száradás után a fonalat lecsörlik, s előkészítik a szövésre.

2. Jakabfalván azt tartják, hogy az előbbi eljárásnál szebb fonalat nyernek, ha a fonalat „behúzzák a hamuba“. Egy darab fonálhoz három *szórolapát* hamut számítanak. A hamut egy tíz *vidres* (vedres) itató cseberbe teszik, „lobogó“ forró *vízzel* leforrázzák. A jó *hígos* hamut fonaldarabokkal felmártják. A sűrű hamupépbe mártott fonalat (kb. 20—26 darabot) *lúgzó kád*ba rakják, s egy nap *dögbe* (állni) hagyják. Másnap felöntenek rá négy-öt kazán „lobogó“ vizet. A lúgot a csapon elől mindig folyini hagyják, mert ha áll a fonalon, az *megveresedik*. Mikor a lúg mind lecsorogott, viszik *fonalrázni* a patakra. Azt tartják, „hogya férfi rázza, fehérebb lesz a fonal“. A szép vászon érdekében a jó kászoni férjek hűségesen rázzák a *hammas fonalat* a februári-márciusi fagyos vízben. A kitisztált fonalat ismét kádba teszik, forró vizet töltenek rá, s azt pár percig rajta hagyják. Így forrón viszik ismét a patakra, a mosópadon jól kisulykolják, tisztálják, felterítik s a fagyon pár napig száritják.

Régen a mosáshoz még tíz asszonyt is elhívtak. Amikor a mosással elkészültek, töltelékes káposztával, kaláccsal, feketekávéval, erős pálinkával, rézelővel kínálták az asszonyokat. A mosóasszonyok, ha a háziasszony nem vigyázott, elloptak tréfából egy darab szálfonalt, s hazavitték. A szegény asszony járhatott „szerről szerre a mosókhoz“, míg visszakapta a figyelmetlensége miatt elcsent fonalát.

A fonál festése. A fonalat, aszerint, hogy nyersen vagy festve akarják felhasználni, külön osztályozzák. A kászoni díszítőhajlamra jellemző, hogy a fehérenművászonon és a harisnyaposztón kívül minden házilag

megszótt darabot díszítenek. Még a legszegényebb háznál is bár néhány szál házilag megfestett fonállal igyekeznek az anyagokat szebbé és változatosabbá tenni. A legegyszerűbb zsáktól vagy ponyvától kezdve a legdíszesebb *festékes takaróig* (a pamutfonáltól eltekintve, amelyet rendszerint színesen vásárolnak a kereskedésből) mindet házilag festett fonállal díszítik.

A kenderfonalat, minthogy a gyakran mosott anyagok szövéséhez használták, kizárólag jól mosható, szintartó festési eljárásnak vetették alá. A díszesebb vászonszöttek mintázására inkább készen festett fekete, piros és kék fejtőt használtak. A szegényebb réteg, amelynek nem volt módja a drága fejtőt megfizetni, kenderfonalat festett házilag rézgáliccal és lúggal. Ennek előállítására mindössze pár krajcárba került.

Rézgáliccal festettek a kászoniak már a pamutfonál megjelenése előtt is. A festési eljárás mindössze annyiból áll, hogy egy cseberben jó erős lúgot főznek, s egy másik cseberben rézgálicos oldatot készítenek. Az előre megnedvesített kenderfonalat előbb a rézgálic oldatba, majd a forró lúgba mártják, s így addig váltogatják, amíg a kellő sötét árnyalatot eléri. A forró kenderfonalat törlőbe csavarják, s másnapig meleg helyen hagyják kihűlni. A fonál, amikor a törlőbe kerül, sötétzöldes okker színű, a törlőben aztán másnapra szépen kisárgul. Másnap a fonalat a lúgtól kitisztálják, s árnyékon szárítják. A gáliccal festett fonálnak megvan az az előnye, hogy a sok mosástól, lúgozástól a sárga fonál nemhogy veszítene színéből, de mind sötétebb lesz. Így az évek folyamán a kendervászón alap teljesen kifehéredik, míg a benne levő sárga csíkok mind sötétebbé válnak. Ez a festési mód valamikor egész Erdélyben általános volt.

Kenderfonalat festenek még *csenikával* „a fenyőfa malackájával“ (fenyőtoboz). A lehulló fenyőtobozokat összegyűjtik, megfőzik, levét leszűrik, s *zadogfa* (hársfa)-virágot tesznek bele. Ennek levében a kenderfonalat világosbarnára festik. Ezt is gáliccal teszik főzhetővé.

A gyapjú festésére valamikor kizárólag növényi festékeket használtak. Egyes színek, mint pl. a fekete festése ma is kizárólag növényi festékekkel történik. A régi festési módok közül ma már csak néhány fontosabb maradt emlékezetben.

Fekete szín festése. A fekete gyapjú festéséhez általában ma sem használnak bolti festéket. A kászoni régi férfiviselethez szükséges szép fekete posztót minden időben *egerháj*, *rézgálic*, *fekete nádaly* gyökeréből festették. Az egerhajat (égerfaháj) összetörik, hozzáadnak kevés, körülbelül negyedrészt jól megmosott nádalygyökeret. A fazék aljára tesznek egy rend égerhajat, arra gyapjút s úgy a többi égerhajat, a fekete nádaly gyökeret (ez a feketét fényesíti), és ráhintenek vagy negyedrészt rézgálicot. Aztán annyi vízzel töltik fel, hogy az egészet jól ellepje. Főzés közben az anyagot gyakran forgatják, hogy az égerháj egyenletesen fogja meg. Másfél órás főzés után a fazekat a tűzről leveszik, a gyapjút levében hűlni hagyják, aztán szárítják, tisztálják, majd újra szárítják.

A rozsdabarna szín festése. A régi burjános festékesek leggyakrabban előforduló alapszíne a *szúrfűszín*. A *szúrfű* vagy *festőfű* (*Origanum vulgare*) a Répát oldalán köves helyeken csokrosan terem. A szúrfűvet vizeletben jól megfőzték, majd a trágyába gödröt ástak, s ott körülbelül egy hetet érlelték. A levét leszűrték, s aztán úgy festettek vele, mint bármelyik festéklével. Kásonban a köztudatban a szúrfű elnevezésen ma is növényi festéket értenek. Pl. *szúrfűvel festett festékes lepedőn* növényi anyagokkal festett gyapjútakarót értenek.

A régi festékesekhez használt valamennyi színt, így a *sárig virággal* festett tubáksárgát és a *nyírfalapival* festett zöldet („mikor kijön a nyírfalap, akkor szedték, akkor olyan szép, olyan zöld, olyan mérges, akkor ad igazán szép színt“), mind hasonló eljárással festették. A kék szín festése azonban a városból beszerzett posztóborssal történt.

A *posztóbors* kék szín festése. A kék szín festésére a kászoniak nem ismertek növényi festéket. A brassói posztógyárból beszerzett posztóhulladék segítségével állították elő. A posztóhulladékot éppen úgy vizeletben főzték, mint a szúrfűvet, s annak levében olyan tartós sötétkék színt festettek, hogy a régi *szúrfűs festékes lepedőknek* ma is a legerőteljesebb a színe.

A fent leírt festési módokon kívül a gyapjúlepedők, csergék csikozására a következő színeket festették:

A sötétpiros színű festék *borsikagyökérrel*. A borsikagyökeret bő vízben megfőzik és három napig érlelik. Levét leszűrik, s benne a gyapjút addig főzik, amíg a kellő színt eléri. A gyapjúfonalat a festéklében hűlni hagyják, aztán kitisztálják. Ezzel az eljárással gyapjút és kendert egyaránt festenek.

Kávészín langszínt játszik-festék (vörösesbarna). Borsikagyökeret és *csipkebogyó gyökeret* kb. tíz liter vízben addig főznek, amíg majdnem felére apad (három óra hosszat). A tűzről levéve egy napig állni hagyják. Festés előtt kiszedik a gyökereket, s a felforrósított festéklébe beleleteszik a vízbe mártott gyapjúfonalat, s főzik kb. egy-másfél órát. A tűzről leveszik, s a gyapjút a festékben hagyják kihűlni. Ha sötét színt akarnak elérni, akkor a gyapjúfonalat előbb megszáritják, s csak azután tisztálják. Világos színnél a kútnál azonnal több léből kitisztálják, és árnyékban szárítják.

Tejeskávé szín (világosbarna) festésére hársfavirágot használnak. Egy nagy fazék vízben egy marék virágot két órát főznek. A virágot úgy melegen a festékléből kiszedik, *nem húzzák* (nem hagyják a festéklében kihűlni). A továbbiakban úgy járnak el, mint az előző festésekkel.

A barna szín festése *cserehájjal*. A nyers cserehajat megfőzik, érlelik. A nyers festéklében az anyagot főzik, hűtik, majd tisztálják. Ha egy kis gálicot adnak hozzá, kék színt játszik, és *lúgzó* (főzhető) lesz. Gyapjú- és kenderfonál festésére használják.

Az itt felsorolt festési módokat a *pilifuxia*¹¹ (bázikus festékek) megjelenéséig használták. Az új ipari készítmények változatos, erős színei és jó színtartósága majdnem teljesen kiszorította a *szúrfűs*, *burjános* festékeket.

A második világháború után, minthogy az ipari festékek beszerzése nehezebbé vált, ismét bizonyos fokig visszatértek a növényi festékek használatához. Így az újabb *bolti porok* (savas festékek) mellett a gyapjú festésére növényi eredetű festékeket is használnak.

A gyapjú festése ipari festékekkel. Kászonban a múlt század folyamán fokozatosan terjedt el. A bázikus festékek erős színeik és színtartóságuk folytán rövid idő alatt nagy tért hódítottak Kászon völgyében. A pilifuxiát Bukarestből hozatták, s néha Kászonban is árulták. Előnye a burjános festékekkel szemben, hogy rövid idő alatt aránylag kevés pénzért bármilyen színű gyapjút, kendert, lent, gyapotot lehet vele festeni.

A piros szín festése fuxiával. A vizet forrni tették, a festéket egy pohárka hideg ecetben feloldották. Három pászmára 1 dkg festéket számítottak. A festéket jól elkavarták, s a forró vízbe öntötték. Utána újból jól elkavarták, még ecetet öntöttek hozzá, és az előzőleg megnedvesített anyagot beletették. Háromnegyed órai fővés után a festőedényt levették, s az anyagot levében hagyták kihűlni. Megszárították, s azután tisztálták. Legutoljára *timsós vízbe* mártották, hogy a színe megmaradjon, s aztán árnyékos helyre terítették száradni.

A rózsaszín festése. A rózsaszínű gyapjút ugyanúgy festették rózsaszín porból, mint a pirosat, csak timsó nélkül tisztálták.

A tündőszínű festése. Rózsaszínű porból és előzőleg megfőzött frankkávéból készített festéklében főzték az anyagot. Szárítás után timsó nélkül tisztálták.

A zöld szín festése. A zöld gyapjút ugyanúgy festették, zöld színű festékből. Amilyen zöld színt (sötétebbet vagy világosabbat) akartak kapni, annyi sárgát tettek hozzá. Az anyagot először a zöld lében megfőzték, azután a sárga port forró vízben külön feloldották, s abban a gyapjút *elrázták*. Aszerint, hogy *fűzöldet* vagy *rezedazöldet* akartak kapni, több vagy kevesebb ideig hagyták benne az anyagot. Ezután megszárították, s tiszta vízben tisztálták. „Timsó ezzel nem talál“ — mondják, mert igen megvilágosítja, s a színét elveszti.

A barna színt fuxiából festették, éppen úgy, mint a többi, csak timsó nélkül tisztálták.

1940 után lúgos festékeket nemigen tudtak beszerezni. Így kénytelenek voltak a Gallus- és a savas festékekre rátérni. A kis dobozokban árult festékekből a használati utasításnak megfelelően minden színt előállítottak.

A bolti festékek közül Kászonban elsősorban az égő vörös, zöld, fekete és lila színeket használták. Ezenkívül kisebb mértékben festettek barnát, rózsaszínt, tündőszínt és kevés sárgát. Gyapjúszőttesein a székelység elsősorban az ellentétes (kontraszt) színeket használja előszeretettel, így a pirosat a zölddel, az itt élő románság pedig inkább a rokon színeket kedveli, pirosat lilával. Mindkettőnél megtaláljuk a piros és fekete szín összeállítását is.

A SZÖTTES ELŐÁLLÍTÁSA

A szövés előkészítése. A fehérítéssel vagy festéssel a kender-, len- és gyapjúfonalak előkészítő munkálatai befejeződtek. Továbbiak során a fonalat rendszerezik a szövőszék követelményeinek megfelelően. Most már függetlenül a fonal eredetétől (házilag előállított vagy bolti fonál), csupán sodrottság szerint kétféle fonalat különböztetnek meg: a *melyék* (nyújtó, láncfonál) és *ontok* (bélfonál, vetülék) fonalat. Mind a nyújtó, mind a bélfonál első munkálata a *gombolyítás*, hogy a nyújtót aztán vetőkaróra vessék, s a bélfonalat kis csövekre, csőröljék. Míg régen a fonalat előbb gombolyagba tekerék, s arról vetették a nyújtót s csőrölték a bélfonalat, ma a munkamenetet meggyorsítva előbb mindkét fonalat külön-külön nagy csövekre csőrlik.

A *csörléshez* Kászonban három munkaszerszámot használnak: a *tekerőlevelet*, a *csörlőkereket* és a *leánykát* (csőtartó). Ezeket együttesen *csörlőszernek* nevezik.

A csörlésre szánt fonalat a tekerőlevélre teszik (20. kép). A tekerő házilag előállított szerszám. Részei: a *gombolyagfába* belevert négy *lába* s a vízszintesen keresztbe rakott levele, amelybe a fonáldarab nagyságának megfelelően négy orsót helyeznek.

A csörlést a csörlőkerékkel végzik (12. kép). A csörlőkereket rendszeren falusi szakemberek állítják elő: részei a *talpa*, a nagy *kerék*, a *hajtókar*, a *csörlőorsó* vagy *vas*, a *húr*, a *karika* és a *nyaklom*.

A nyújtót és a bélfonalat először nagy bodzafa csökre csőrlik. Ez kényes munka, így a ház asszonya ritkán adja ki kezéből, mert a megbomlott cső erősen hátráltatja további munkájában. Kicsi csövekre csörlőni hét-nyolc éves leány-, sőt fiúgyermeket is odatesznek.

Egy nagy csőre a nyújtónak szánt vékony kenderfonálból öt pászmát, vastagabb fonálból két-három pászmát csörlőnek. Tíz pászma fonálból tízes bordába egy melyéket (7—7,5 m) vetnek. Aszerint, hogy egy vagy több melyéket akarnak vetni, a felvetésre szánt fonalat a csövekre arányosan elosztják. Az így előkészített csöveket a csőtartóba teszik, amelyről két vagy négy szálaival vetik.

A *felvetés* célja az egy vég vászon vagy posztó szélességének megfelelő szálmennyiség (lehet 4—20 pászmaig), a nyújtófonál hosszának kiegyenlítése. Ehhez a művelethez régen nem használtak szerszámot, csak a kerítésen vagy a tornác két oszlopa között húzták ki a szálakat a kívánt hosszúságra. Ma a munkát meggyorsítására *vetőfa* szolgál. A *vetőfa* (felvető) házilag készített kb. 2 méter magas fatengelyen forgó ráma. Használatkor a mestergerendába akasztott horog és a kicsiszék közé szorítják. Részei: a *rúdja*, négy *oldalfája*, az alsó és felső *keresztfája* és a *keresztelő fája*, melyet csak rövidebb végek vetésénél használnak.

A felvetéshez nyújtófonálnak kizárólag hosszú szálú, jól sodrott kender- (*szálkender*, *gerebelt pác* vagy *szösz*) len-, gyapjúfonalat vagy sodrott (16, 18, 20/2) *gyócsfonalat* (pamut) használnak. A felvetést ren-

desen idősebb, gyakorlott asszony végzi, mert gyakorlatlan kézben egyenlőtlenül húzódnak meg a szálak, s a szövésnél *lábbognak* (megtágnak).

A motollára előzőleg felvetett mértéknek megfelelően a vetőfát forgatva csigavonalba vetik fel a fonalat. A felső keresztfánál a felvetett szálak *keresztet* alkotnak. A kereszt *tisztasága* igen fontos, mert ha „összszebolondul“, a szálakat nem lehet a szövőszékre rendesen felhúzni, és a nyüstben sem lehet szép sorjába befogni. Éppen ezért a keresztet, miután a megfelelő szálmennyiséget felvetették, erős kenderspárgával elkötik. A kereszt elkötése után a felvetett fonalat *láncolatba szedik*. Az így megvetett fonalat az *osztovátára* húzzák.

Az osztovátája jóformán minden háznál elengedhetetlen kellék. A kászoni leány, mikor férjhez megy, anyja szövőszékét viszi új otthonába, vagy újat csináltat magának. „Régen, mikor vitték a leányokat férjhez, az első szekéren vitték a vetettágyat, a másodikon egy szobabútort, s a harmadik szekéren vót a szövőfelszerelés (az osztovátája nyüsstel, bordával, a vetőfa, tiló, szépítő, gereben stb.). Elöl ült egy asszony, s a guzsalyról font...“ A perefernum-levelek minden esetben felemlítik, hogy a leány kap „osztovátát minden készséggel“.

Kászonban általában úgynevezett keleti típusú szövőszéket használnak. A legrégebbi időktől jóformán változatlanul maradt fenn ez a típus. Az osztovátakészítő ezermesterek ügyeskedése folytán mindössze a fonaleresztés és a feszítés módja változott rajta. Régen csak fával eresztős, *furatossal* és *fordítófával* ellátott szövőszéket használtak. Kb. harminc éve készítik a fogaskerékkel, *esztekével* szabályozható szövőszéket (13. kép), Félmechanikai szövőszéket, amely lábítónyomásra egyszerre ereszti és feszíti meg a szálakat, mindössze kettőt találunk Nagykászonban.

A szövőszék elkészítése külön szakértelmet igényel. Falvanként két-három ács vagy asztalos foglalkozik vele. Részei: két hosszú *ál* (oldala), *ülés*, *lábítófej* (két összekötő), két *hasajó kar*, az *első hasajó* (keresztfa), *felcsórló hasajó* vagy *feltekerő* (vászonghenger), a *hátsó hasajó* (lánchenger), két *kar* a bordahéj és nyüst tartására, a *bordahéj*, *nyüsttartó pálca*, *lábító*, *eresztő eszteke*. (Eresztőnek a régi típusúnál a hátsó hasajó végében lévő körbe fűrt lyukas fát nevezik, ebbe illesztik a *fordítófát*, az első hasajó nyílásába pedig a *furatost*.)

A szövőszék fontos kelléke a borda és a nyüst. A *nádbordákat* a kászoni asszonyok a kézdívásárhelyi vásáron vagy havasi románoktól szerzik be. A különböző szőtteményeknek megfelelően minden háznál többféle bordát találunk. *Borított fogú* posztószövő bordát (7—9 pászmáig, egy pászma harminc fog) posztó, pokróc és festékeslepedő szövéséhez és kilenctől húsz pászmás vászonszövő bordát fehérneművásznak, rokolyaszőttesek meg más vászonzétek számára.

A *nyüestet sirített kenderfonálból*, házilag készítik. A nyüstkötést igyekeznek minden lány idejében megtanulni, mert azt tartják, hogy „aki asszonykorában köt először nyüstit, az özvegyen marad“. A nyüstit 68—70 cm hosszú *nyüstdeszkára* kötik. Legtöbbször mindenki megköti a maga szükségére, aki nem tudja, annak a szomszédasszony vagy a komaasszony készíti el.

A *megvetett fonalat* a szövőszékre húzzák. Ehhez a művelethez két asszony szükséges. Míg az egyik a szövőszék előtt ülve a *láncolatból* eresztí a fonalat, a másik a szövőszék hátsó hasajójába beakasztja a láncolat végét, egyenletesen tekeri fel a szövőszékre a nyújtószálakat. Hogy a nyújtószálak egyenletesen feszüljenek, a szálak közé időnként *bétekerő cseppecskéket* (csép) tesz.

A nyüstbefogás és felkötözés különösen kényes munka. A fonál be-tekerése után a leendő szöttesnek megfelelően felkötnek két, négy vagy több nyüstöt. A láncolat végét a *karikatartó fához* rögzítik. Ezután kezdődik a *fogdosás* (nyüstbefogás). Itt ez egyik asszony a keresztből egyenként adogatja a szálakat, míg a nyüstfogó egyenként befogja a nyüstökbe. Ha kétnyüstöst sző, előbb a hátsó, majd az első nyüstbe. A négy-nyüstös és *sikattyús* (színrejáró) *szötteseknél* a négy nyüstöt hátulról kezdve sorjába veszi, egy, kettő, három, négy. A *rozsdafejesnél* a *sorját* „két-három rend után megtörik“. A három- és ötnyüstösnél az *előírásnak* megfelelően fogják.

A nyüstbe befogott fonalakat bordába húzzák. A nyüstbefogás a megszöött anyag mintáját határozza meg, a borda a nyújtószálak sűrűségét és a kész anyag szélességét szabályozza. A bordába kés segítségével párosával szedik a nyüstről kiválasztott fonalakat. Ezután a bordát a bordahéjba illesztik.

A nyüstökről lelógó *lábítóköteleket* a *lábítókba* akasztják. A lábítók a nyüstök emelkedését és süllyedését irányítják. A *kettős vászonnál* (két-nyüstös vászon) a bal lábítót kötik a hátsó, a jobbat az első nyüstre és *szerre* (egymás után) nyomják. A négyes szövésnél a két szélső lábítót a két szélső nyüstre kötik, s a két belsőt, ha nem nyílik jól, megcserélik. A lábítót szövés közben mindig „arra nyomják, amerre ötik“ (az egyes szöttesek lábítását lásd a megfelelő mintáknál). A nyüstbe és bordába befogott szálakat tincsenként a *kötöző cséphez* kötik.

Az egyszerű két- és négynyüstös szöttesek elindítását minden kászoni asszony maga végzi. A *szálbéadásra* és a *bordábefogásra* a tíz-tizenkét éves leány-, de még a fiúgyermeket is befogják. A nehezebb mintás abroszok, ágyterítők, függönyök befogásához a falu legjobb szövőasszonyait hívják.

Az indítás a fonalak felkötözése után következik. A *vetélőbe* helyezett, kicsi csövekre csőrölt bélfonalat a nyújtószálak közé *ötik*. Miután két ujjnyit szöttek, a lábítóköteleket a vászon közepének megfelelően a nyüstökre kötik, hogy jól nyíljon. Ezután a kender- és lenfonalat *kikenik*. A kendernek egy fél marék kukorica vagy búzakorpával egy marék lenmagot, a lennyújtónak egy pici *rozsliszt langjával* (finom, korpamentes) törött lenmagot főznek össze kenőnek.

„A lennek megvan a síksága, a lisztnek a szükséges keményítője, amely lefogja a fonal *lomját*.“ A kenőt minden esetben kénik a nyújtófonalra. A kenőbe mártott kefe segítségével a nyüstitől a hátsó hasajóig kikenik a nyújtót (ez egy *nyúlás*), hogy a fonalnak a lomja lesikuljon, és ne ragadjon össze szövés közben. A kenés után a fonalat kefélik, majd

száraz ronggyal *meghuzogálják*, hogy hamarabb száradjon. A gyapot- és gyapjúfonalnak nem főznek kenőt.

Miután a fonalat így előkészítették, „mehet a munka bátran“, kezdődik a tulajdonképpeni szövés.

A szövés. A szövés a fonállal való munkák utolsó állomása. A szövőszéken szövik az ügyes kezű kászoni asszonyok a kender-, len-, gyapotfonalokból a legváltozatosabb vásznakot, terítőket, posztó- vagy pokróc-féléket, a szebbnél szebb festékes lepedőket.

A szövés ideje nincs annyira időhöz kötve, mint a többi munkálatok. A gyapjúszövés ideje újabban a téli hónapok, a kenderé és lené február vége, március eleje (ahogy a fonal szapulásával elkészülnek); az igazán ügyes asszony az, „akinek ura az első tavaszi szántáskor új vászonból készült ingben fogja az eke szarvát“. Ez mutatja, hogy az asszony a téli hónapok alatt nem henyélt, a fonást, a szapulást, szövést mind a maga idejében elvégezte. Ahol idős az asszony, és van más, aki a mezőre menjen, vagy kevés a föld, és eladásra is szőnek, ott az osztováta egész évben benn marad a házban, hogy „más munkája mellett egy-egy singet leverjen a ház asszonya“.

Az elindítás után a nyüstöket a bordának megfelelően eligazítják, a nyüstön a lábítókötőket a végleges helyükre kötik. Ezután a nyújtófonalnak megfelelő bélfonalat teszik a vetélőbe. A bélfonalnak minden esetben a nyújtónál gyengébb sodrásúnak, puhábbnak kell lennie, hogy a fesszesen álló nyújtófonalak közé szép egyenletesen lehessen beverni.

Miután a fonal jól nyílik, egyik lábítót lenyomva, a keletkezett nyíláson a szövőasszony *átöti* a vetélőt, s miközben a bordahéjjal *ráveri* a szálát, átvált a másik lábítóra, s a vetélőt *visszaöti*. Így szövi, amíg a vetélő átfér a nyíláson. Mikor már nem *tér*, akkor *fordít* (a hátulsó hasajóról megengedi a szálakat, és az elsőre a kész anyagot felcsavarja). Így folytatja a szövést, amíg a *kikent* szálak a fél nyúlásig bejönnek, akkor újra keni a hátulsó hasajóig, és amíg a száraz részt beszövi, a frissen kent szálak meg is száradnak.

Mikor a hátulsó hasajóról az utolsó nyulás is befordul, a nyújtószálak végét a *beeresztőfára* húzza, s ennek segítségével a szálak végét egészen a nyüstökig ereszti. Mikor már nem nyílik tovább, a borda előtt *elnyírja* a fonalat, s a vászon végét behányva, kiveszi az első *kompostorból*. A rostot (a beeresztőfa és a vászon között maradt szálakat) a nyüstből és bordából kihúzza, a kötözéshez vagy csipkekötéshez használja fel.

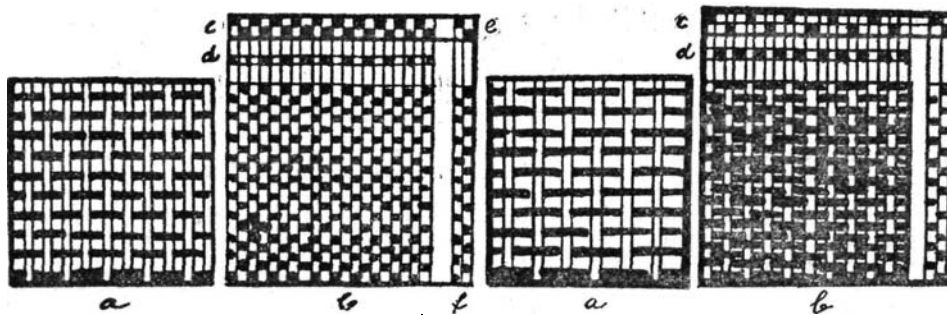
Szövési módok. A Haszonban előállított szőttesek anyaguknak és rendeltetésüknek megfelelően különböző szövéssel készülnek.

1. *Kétnyüstös szőttesek: kettős és egyes vásznak, cserge vagy lomos pokrócok;*

2. *négynyüstös szőttesek: négyes, sikattyús, rozsfeyes és barackmagos anyagok;*

3. *mintás szőttesek: három-, négy-, ötnyüstösök;*

4. *szedettes szőttesek: csépre és drótra szedettek, aggatott festékesek;*

21. Kétnyüstös vászon szövése.

22. Egyesvászon szövése (a. szerkezete, b. képe, c. nyüstbefogása, d. bordafűzése, e. lábítókötése, f. lábítása — hasonló a rajzok felépítése a 21-től a 26-ig).

1. A kétnyüstös szőttesek legváltozatosabb fajtáival ismerkedünk meg Kászonban. A szálak anyagának, vastagságának és a vászon sűrűségének megfelelően a legvékonyabb és a legsűrűbb fehéreneművásznat, de a legvastagabb kászoni rokolyaszőttest is két nyüsstel, az előbbit kettősen, az utóbbit egyesén szövik.

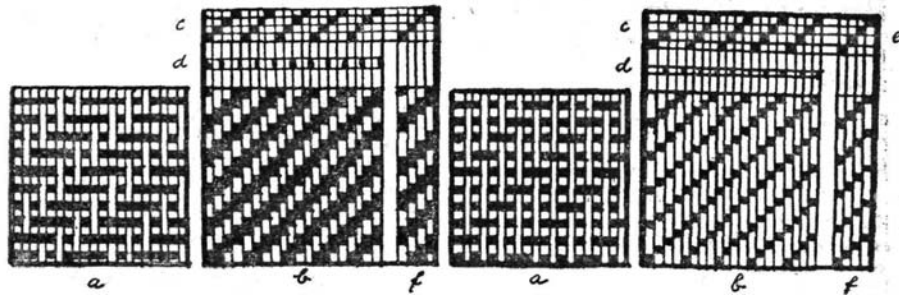
A kettős vásznat, mint neve is mutatja, két nyüsstel, két lábítóval szövik, az egyes bordafogakba is két szálaival fűzik (21. kép). Elsősorban fehérenemű- és kézimunkavászonnak használják. Ezzel az eljárással kenderből, lenből és pamutból hétféle fehéreneművásznat állítanak elő (lásd fehéreneművásznak).

Az egyes vásznakat szintén két nyüsstel és két lábítóval szövik, de a bordafogakba csak egy-egy szálat fűznek, így a nyújtófonal teljesen eltűnik, és csak a bélfonal érvényesül. Ez a szövés lényegesen vastagabb az előbbinél, és színes fonalak kiemelésére kiválóan alkalmas, mert a fehér felvető nem látszik ki a színes bélfonal között, s így a színek tisztán, erősen hatnak. *Fejtős vánkoshéjat, gyermeklepedőcskét* és különösképpen *rokolyaszőttest* kizárólag egyesén szönek.

A csergét vagy *lomos pokrócot* szintén két nyüstbe fogják, minden második bordafogba egy szálat fűznek. Egy csergének húsz singet vetnek, négy szélből szövik. A nyújtófonalat mindig fehéren hagyják, csak a bélfonalat festik olykor. Van aki *aggatva* (szedve) mintát sző belé, de a viselésben hamar elnyúlik. Szövés után az egyes széleket külön elbogarozzák, s a négy szélt összevarrják. A csergét Kászonzeltizen, egykor a Zsidó Péter, ma Pinti Józsefné csergeványolóján ványolják.

2. A négynyüstös szőttesek, bár valamennyi négy nyüsstel, négy lábítóval és bordafoganként két szálaival készül, nyüstbefogás, lábítókötés és lábítás szerint lehetnek: *négyes vagy posztóhímes, sikattyús, rozsféjes* vagy *barackmagos szőttesek*.

A négyes- vagy posztószövésnél a szálakat a nyüstbe *rendbe fogják* (23. kép), a lábítókat rendre vagy a két közbülső megcserélésével kötik, és egyszerre két lábítót nyomnak le. Az így előállított anyag vastag,

23. Négyes vagy *posztóhímes* szövés

| 24. *Sikattyús* szövés

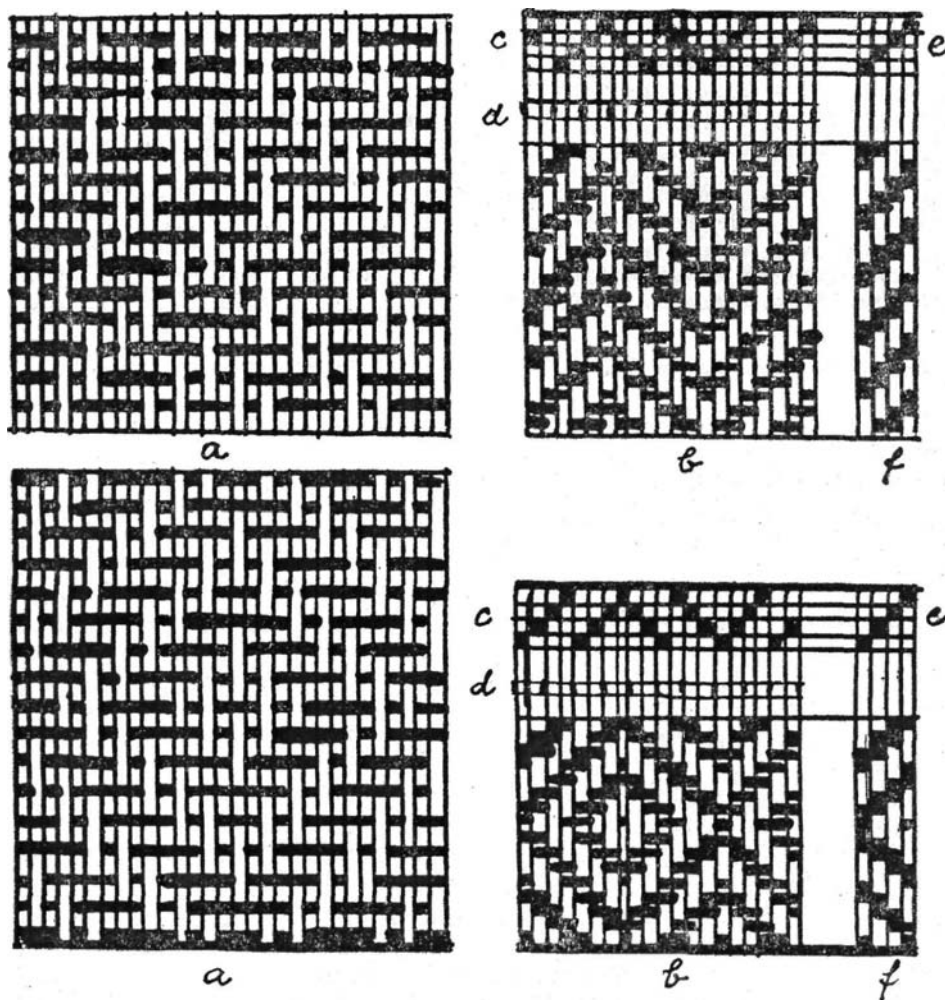
puha és ványolásra kiválóan alkalmas. Éppen ezért elsősorban harisnya-posztót és gyapjúlepedőt készítenek ezzel a szövéssel, ezenfelül négyesen szövik még a *nyári posztót* és a négyes kendervásznat is.

A sikattyús szövésnél a szálakat szintén rendre fogják, a lábítokat rendre kötik, de egyenként sorban lábítanak (24. kép). Az így szőtt anyagnak két oldala van, az alsó színes (melyen *a fejtőt jól kiadja*) és a felső a *fonákja*, ahol a nyújtófonalak érvényesülnek. Ezzel a szövéssel Kászonban fejtőszötteket, így *vánkoshéjakat*, *sikattyús lepedőket* és zsákokat készítenek.

A rozsfeyes, ökörhúgyos (fenyőágas, haránt ékalakú sávoly) szöttesek befogásánál a *sorját* 8—12 szál után *meztörrik* (25. kép). A továbbiakban a rendes négynyüstöst szövik. Zsákot, törülközőt, *takaróruhát* készítenek belőle.

A barackmagos (kockás ékalakú sávoly) szöttest a rozsfeyeshez hasonlóan fogják, de a lábításnál bizonyos szálmennyiség után ellenkező irányban haladnak (26. kép). Ezzel a szövéssel törülközőkendőt, *halotti ruhát*, *kendőt* készítenek.

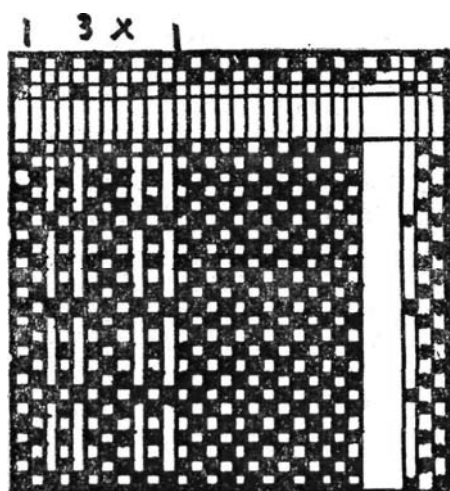
3. Mintás szötteseket az első világháború után csíkszentgyörgyi, szentmihályi és gyimesi csángó minták után kezdtek szőni. Azóta készítenek Kászonban *háromnyüstös függönyanyagokat* (27. kép), *négynyüstös csángó-abroszokat* (29. kép) és *ötnyüstös ágyterítőket* (30. kép) vagy *fehér abroszokat*. A háromnyüstös függöny szövését állítólag Balázs Sándorné (Csíkszentgyörgyről Kászonfeltízre ment férjhez) kezdte el 1920-ban, s tőle tanulták a nagylányos anyák, akiknek nem volt módjuk városi filé függönnyt beszerezni. *Vásznat* és *felhántkockát* fognak három nyüstbe, tetszés szerinti szélességben, kizárólag függöny szövésére használják. A csángó abrosz mintáját Péter Józsefné, Kászonaltíz legjobb szövőasszonya az 1920-as évek elején a lesődi csángóktól kapott gyapjúszőttes minta után kezdte szőni pamutból és fejtőből. Minta után négy nyüstbe fogják. Ezzel a szövési máddal kizárólag asztalterítőket készítenek. Az ötnyüstös szöttesek mintáját az első világháború után Csíkszentmihályról hozták eredetileg tiszta kenderből vagy gyapotból szőtték. Kászonban azonban

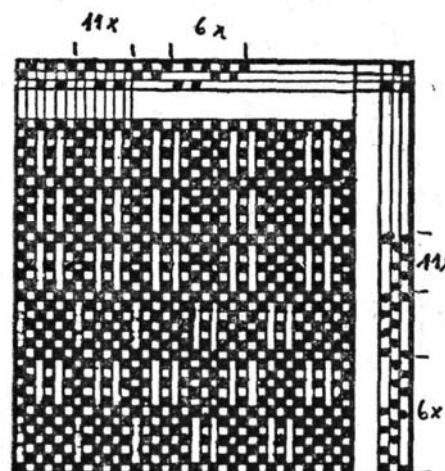
25. Rozsjejes vagy ökörhúgyos szövés

26. Barackmagos szövés

színes gyapjú- és kenderfonalból készítik az ötnyüstös ágy- és asztalterítőket. Az ötnyüstös fogását nem sokan értik. Legtöbbször Péter Józsefnét hívják *felfogni*. Az asszonyok elindítás után maguk szövik. „Aki semmiképpen sem boldogul, az az egészet megszöveti.“ Egy ágyterítőnek és falvédőnek munkadíja egy véka gabona. A mintás négy- és ötnyüstösöket különösen Udvarhely környékén szövik nagy mennyiségben, de különböző változatokban újabb egész Erdély területén megtalálhatók.¹²

27. Háromnyüstös függőny szövés

28. Háromnyüstös fehér abrosz szövés

4. A szedetttes szöttes három változatát találjuk meg Kászonban: a *csépeseket* (csépre szedett), a *drótra szedett* szötteseket és *aggatott festékeseket*.

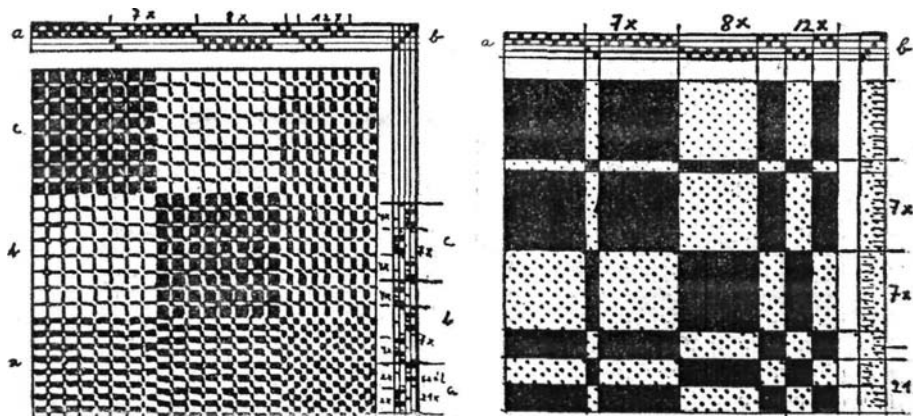
„Apró csépeseket és színes varrottasokat még születésem előtt (1874) készítettek Nagykaszonban. Újabban nagyobb csépeseket, azt is inkább Újfaluban és Jakabfalván szőnek. Nagykaszonban a nyüstös szövés járja“ — mondja Gál Ferencné 79 éves szövőasszony.

A csépes szöttest akár *kettősre*, akár *hímesre* (négynyüstös) foghatják. A mintát a bétekerő csépecskére (csép) szedik. Kászonban csépesen egész felületet nem szoktak szőni, csak díszítő sorokat. Így régen a gyermeklepedőcskék végét, az ünneplő vánkoshéjak *bütiit* (végeit), törülközők és *radinás kendők* két szélét szedték. Ma kosárruhára, törülközőkendő szélére, lakodalmi abrosz szélére és közepére szőnek egy-egy arasznyi széles nagykockás mintasort.

A drótra szedett gyapjúsztteseket Kászonban az első világháború után kezdték szőni. Annak idején tiszta szürke gyapjúból nagykendőket készítettek belőle. Ma színes ágyterítőket és falvédőket szőnek ilyen díszítéssel. Alapjában véve rendes négyüstösön szövik. Öt szál beszövése után a hatodik sorban minden negyedik szemet drótra szednek. A drótra szedett szemek a szöttes felületéből kiemelkednek, és tömegüknél fogva is díszítik az anyagot.

Az aggatott festékest szintén kétnyüstbe szövik. Posztószövő bordába *másodegyesen* (minden második fogba cm-ként kb. két és fél szál) fogják.

A székely festékest az olténiai és moldovai¹³ szőnyegektől eltérően nem forma után, hanem sorba szövik. A mintának megfelelően egyik szint a másik után öltik. Két szomszédos szín között mindig foglaló

29. Négynyüstös csángóabrosz mintája és szövése (a. nyüstbefűzés, b. lábító-kötés, c. lábítás)

szál van, akár csak a máramarosi szőnyegeken.¹⁴ Ezáltal a szőnyeg erős és tartós. A színeket mindig egyfelé kell öltetni, *egymásba aggatni*, mert különben „bugyorkásan jó” (egyenlőtlenül). Mikor egy szél szövésével elkészültek, a szövőszékről levágják, s erre a méretre szövik a másik szélt.

A festékes lepedő végébe, ha még egy kis nyújtófonal marad, gyermekeknek iskolatáskának használt *tarisnyát*, csecsemőnek *pókaszűrt* (pólya) szőnek. Ezeket legtöbbször csak *pántlikásan*, színes csíkokkal mintázzák.

GYAPJÚSZŐTTESEK

Mint láttuk, Kászonban a nagyfokú juhtenyésztésnek megfelelően a gyapjú háziipari feldolgozásának a legrégebb időktől nagy jelentősége volt. Az 1874-es nyilvántartás adatai szerint is saját házi szükségletükön felül Kászonaltizen 2-en, Impéren 19-en, Jakabfalván 7-en, Feltizen 25-ön s Újfaluban is sokan foglalkoztak fehér és szürke durva posztó és cserge készítésével és eladásával.¹⁵

A századfordulói statisztikák a háziipari tevékenység teljes hiányát tükrözik.¹⁶ Az olcsó ipari áru előzönlötte a piacokat, s így a durva posztó és cserge eladási lehetősége majdnem teljesen megszűnt.

Az első világháború után a juhtenyésztés és a gyapjúfeldolgozás újabb lendületet vett. Kászonban megjelent a szürke posztó saját használatra is és az új festékes lepedő, amely a kászoniaknak ismét keresett háziipari készítménye lett. A legszegényebb háztól a legmódosabbig még ma

is elengedhetetlen az ágyról a festékes lepedő, a hideg téli éjszakákon a vastag, lomos cserge s a férfiaknak az őszi-tavaszi mezei munkáknál a vastag posztóból készített felsőruha. A posztó, a cserge és a festékes úgy hozzátartozik a kászoni ember életéhez, mint a rozslisztból süített kenyér vagy a finom kászoni „pityóka“.

Posztó- és pokrócfélék. A harisnyát vagy ujjasposztót minden kászoni asszony maga készíti a ház szükségére. Kászomban a legrégebb időktől szőnek fehér és fekete posztót. A fehér gyapjút a maga természetes színében, a szürkét feketére festve dolgozták fel. Szürke gyapjúposztót saját használatra csak a 20-as évek óta szőnek, azelőtt csak eladásra készítettek. Nem egy idős férfi még ma sem vesz magára mást, mint fehér posztóharisnyát, fekete lájbit és kabátot. Az első világháború után a gyermekeknek kezdtek szürke harisnyát szőni, mert a „fekete posztónál a rézgálic megeszi a gyapjút, s a fehér hamar piszkolódik“. Később a szegénység is kezdte a szürke posztót viselni. Ma már a szürke gyapjú értéke nagyobb a fehéرنél, mert munkára majd mindenki azt viseli. A fehér posztóból harisnyát, a feketéből lájbit, kabátot s a szürkéből pricsceses nadrágot, lájbit, kabátot, papucsot és tarisznyát szabnak s az asszonyoknak téli szőrszoknyát.

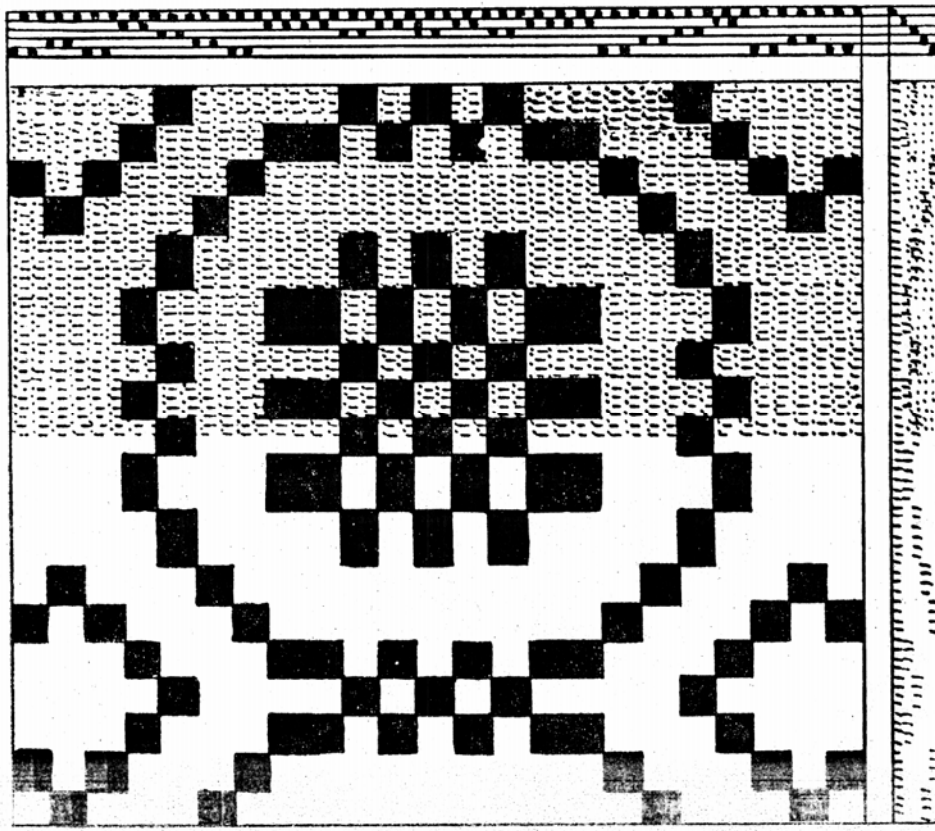
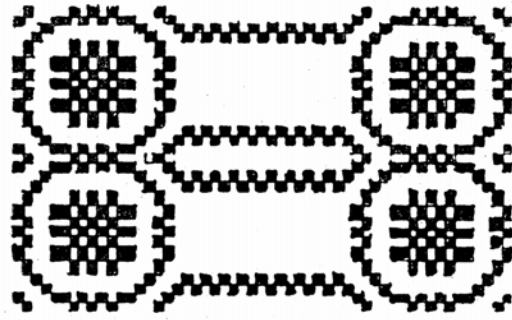
A posztót 1945 előtt Kászonzeltizen, azóta Lövétén ványolják. Kászomban régen is csak Zeltizen volt két posztóványoló. Az egyiket Zsidó Ferenc építette (hozzávetőleg 1870 táján). Fia, Zsidó János 1912-ben eladta Lakatos József „fakirálynak“, aki több ízben bérbe adta, mígnen annyira megöregedett, hogy gazdasági ügyekkel többé nem foglalkozott, s így 1938-ban a ványoló végleg leállott.

A másik ványolót, vízfűrészszel együtt (Zsidó Pál tulajdona) az öreg Zsidó Ferenc másik fia, József építette az 1890-es években. Ez a ványoló 1945-ben állott le, mert a háború során annyira megrongálódott, hogy a ház nem bírta el többé a ványoló, valamint a fűrész munkáját. Ilyenképpen pillanatnyilag Kászomban egyetlen posztóványoló sem működik.

A ványolást tavasszal, április végén — májusban kezdték, amikor a víz már kissé langyos. A ványoló általában hat hónapon át, októberig járt, de volt olyan száraz esztendő is, hogy vízhiány miatt mindössze két hétig ványoltak. Ilyenkor a ványolnivaló a lövéteieknek jutott, akik szerkesztéssel rendszeresen jöttek érte. A feltízi ványolók csupán a helybelieknek dolgoztak. Más vidékekről csak elvéve hoztak.

A kászoniak gyapjúszőtéseiket, gyapjúlepedőjüket kizárólag Lövétén ványoltatták. A lövétei ványolóban fehér, szürke és fekete posztót, valamint gyapjúlepedőt (más szóval ványolt lepedőt) ványolnak. A posztó- vagy pokrócféléket 5—20 méteres darabokban szövik, a ványolóba pedig egyszerre 25 métert tesznek, s egyvégtében kétszer 24 órán át *dürückölik*. A ványolás ára méterenként 2,50, majd 3 lej, mégpedig a kész s nem a nyers posztó hosszát véve alapul.

A pokrócot vagy gyapjúlepedőt nyáron takarózni vagy útra használják. Fehér vagy szürke gyapjúból posztóhímesen vagy rozsféjesen, pánt-

30. Ötnyüstös gyapjúterítő mintája és szövése

likásan vagy kockásan szövik. A posztónál puhábbra ványolják. A festett gyapjúlepedők 1,50X2 méter nagyságban, három szélből készülnek. Egyszerű csikozással vagy fehérre szövik, és ványolás után pirosra festik. A perefernum-szálakban feltüntetett 2 gyapjúlepedő értéke mindenkor megfelel egy cserge értékének.

A tarisznya az erdőből és havason kaszáló kászoni embernek elengedhetetlen kísérője. Az asszony is ebben viszi havason dolgozó férjének a szalonnát, kenyeret, puliszkalisztet, és ha az ember sokáig odamarad, még egy rend változót is. A szöttes tarisznya nem hiányozhat az iskolás gyermek oldaláról sem. Tarisznyának rendszeren posztó, pokróc vagy festékes lepedő végébe 30—35 cm-es darabot számítanak. Hogy a tarisznyának szőtt posztó egyhangúságát megtörjék, a fehér posztóba szürke pántlikát, a szürkébe fehérét öltenek. Sokszor színes fonalmaradékokból a legváltozatosabb színösszetételeket láthatunk. Az aránylag komoly színhatású szöttes tarisznyákon egy-egy vékonyabb fehér vagy sárga fonál valósággal megragyogtatja az egész anyagot. Sok esetben ezek a tarisznyák a régi szöttes rokolyák színösszeállításait hozzák élénk. Mintha a régi, a gyapot megjelenése előtt szőtt gyapjú rokolyaszöttek késői utódait látnók. Összehajtvá összevarrják, a férfiaknak felszíjjazzák, az asszonyoknak és gyermekeknek *posztószélből* vágnak madzagot.

A kászoni cserge, mint a csiki cserge általában, valamikor ország-szerte keresett volt. Kászomban a nagy lomos cserge a családi melegség szimbóluma. Régen azt tartották, hogy „addig boldog az anya, míg gyermekeit egy csergével betakarja“. Valóban, a hűvös éghajlat miatt elengedhetetlen tartozéka a kászoni életnek. Itt egyetlen házat sem találunk cserge nélkül. Mindenki házilag állítja elő. Sokan hozott anyagból megrendelésre is szönek, különösen a háromszékiek számára. A csergének a melyéket két-háromszor olyan vastagra fonják, mint a posztónak. A heverő szálát *durgálják*, jó vastagon fonják, meg se pergetik, csak éppen hogy tapadjon össze s fogja össze egymást. Egy nap egy csergére valót meg tudnak fenni, „6—8 kiló gyapjút el tudnak prédálni“.

A csergék általában két méter széles, két és fél méter hosszú, négy szélből szőtt nagy gyapjas pokrócok. Eredetileg csak tiszta fehér, tiszta szürke, vagy a kettő csikozásával készültek. Növényi festékekkel nemigen színezték a csergét, mert azok nem bírják a ványolást. A kászoni cserge a bázikus festékek megjelenésével kezd élénk színű, vidám hangulatú lenni. A „pernizába“ (hozományba) adott viselő cserge ma is fehér alapon szürke csíkos vagy szürke. Csak a vendégágyba készített cserge fehér-piros, esetleg kék. Mind a fehér-szürke, mind a két-három színű csergék feltelosztása biztos arány- és színérzékre vall. A fehér-szürke, idősebbeknek szürke-fehér, fehér-piros vagy piros-fehér *paplanszéjes* csergék, vagy akár az egyszerű csíkosak bármelyik városi lakásnak díszére válhatnak.

A cserge ványolását, dűrückölését Kászonszékföldön végzik. Az egyetlen csergeványolót Zsidó Péter építette, 1876-ban¹⁷, újabban veje, Pinti József

kezeli. Ez a ványoló nemcsak ma, hanem a múltban is az egyetlen cserge-ványoló volt Kászonban. A legközelebbi ványoló Csíkban a csatószegei.

A csergeványolás igazi időszaka június—július. Augusztus után ványolni már nagyon nehéz, mert az őszi hideg víz a csergét nem tömíti úgy össze és nem veri ki a lomját, mint a lenge nyári víz.

Egész Kászonból a feltízi ványolóhoz hordták a csergéket; volt eset, hogy egyszerre 150 cserge is várta a megmunkálást. Kászonon kívül Szentmártonból, Csekefalváról és Tusnádról is hoztak ványolni való csergét.

A festékes. Kászon ama ritka székely vidékek közé tartozik, ahol még ma is általánosan szőnek festékes lepedőt. Ez azért is figyelemre méltó, mert a többi magyar néprajzi tájegységek közül mindössze a csíki székelység, a gyimesi és dévai csángóság őrzi az egykor Európa-szerte elterjedt kezdetleges szőnyegszövés emlékét. A székely szőnyeget — a *ki-limet* vagy *festékes lepedőt* — levéltári adatok bizonyossága szerint még a XIX. században az egész Székelyföldön általánosan készítették, és a környező vármegyékben is használták.¹⁸

A régi kászon *vetettágy*ba a szalmazsákra tett derekaljat előbb négyes, sikattyús lepedővel, majd *burjános* (növényi festékekkel festett) *pántikás* vagy *gyertyás festékessel* terítették le. A festékest az ágy elején majdnem földig leengedték, hogy a vetettágy magas lábait takarja. A festékes lepedő most sem igen hiányozhat „egy valamirevaló leány hozományából”. Az idők folyamán színben, rajzban módosult festékekkel terítik be az ágyat, az asztalt, sőt sok helyen még a falakat is.

A festékes a kászon *gyapjuszövés* legfigyelemreméltóbb terméke. Ennek megszövésére csak a ház posztó- és csergeszükségletének kielégítése után kerül sor. Saját szükségletre majd minden háznál, hozott anyagból Háromszékre is sokan szőnek festékes lepedőt. Egy festékes és falvédő munkadíja négy véka gabona. A házi munka mellett egy hónap alatt készül el.

Egy ágyterítőnek és falvédőnek megszövéséhez (három szél, kilenc sing) három pászma sirített kenderfonal szükséges. Két nyüstbe, 12-es bordába, másodegyenesen fogják. Bélfonalnak kb. 4 kg festett gyapjúfonalat számítanak. A mintának megfelelően különböző színekre festik és kis fa- vagy papírvetélőcskékre tekerik.

Eredetileg a festékes lepedők házi sirített kenderfonalból és burjással festett gyapjúfonalból készültek. Bár a fennmaradt legrégebbi darabok 100—120 évesnél nem régebbiek, mivel mind a nyersanyagot, mind a festékeket teljes mértékben házilag állították elő, föltehető, hogy Kászonban a festékes szövése nagy múltra tekinthet vissza.

A festékeseket éppen úgy, mint a posztót vagy a vászonféléket, régi típusú szövőszéken nyüstben és bordában szőtték. A díszítményeknek — természetesen — alkalmazkodniuk kellett a szövőszék adta lehetőségekhez. Ezek adva voltak az összes, kezdetleges szövőszékkel dolgozó, még a nomád népeknél is. Éppen ezért a magyar népművészetben sehol sem maradt fenn más népek művészetével annyi közös primitív díszítmény-

kincs, mint éppen ezekben a szőtteményekben. Így például az I-es szőnyeg ékalakú mintáit megtaláljuk nemcsak a román, hanem a szumátrai gyapjúszőttesegekben is, míg a *vízfolyásos* vagy *farkasfogas* díszítést (73. színes tábla) a nyugat-afrikai szövött párnáktól egészen a norvég szőttesekig végigkísérhetjük.¹⁹ Ezek az egyszerű, geometrikus díszítésű pokrócfélék Délkelet-Európában, sőt hazánkon kívül a ruténeknél, ukránoknál és más népeknél is előfordulnak.²⁰ Ezeken a gyapjúszőtteseken, bár vannak a technikából adódó közös díszítmények, de a komponálás, a színlátás és a motívumok alkalmazása, valamint formába öntése valamennyi nemzet kezében külön sajátos formát nyernek.

A festékesek felépítését (struktúráját), mint a szövött szőnyegekét általában, a szálak egymás mellé való hosszanti fektetése, szövése adja. (A csomózott szőnyegeknel a szálak keresztmetszete.) De míg a hasonló szövésű, jellegzetes keleti kilim vagy kelim²¹ szövési módnál a párhuzamosan haladó nyújtófonalakat igen gyakran szándékosan nem kötik össze (akárcsak a bánági szőnyegeknel), hogy a fény felé akasztva az össze nem varrt részeken átszűrődő világosság rajzában gyönyörködjenek, a máramarosi románság és a csiki, kászoni székelyek gyapjúpokrócaik színeit közös foglalószálakra *aggatják*, hogy tartósságát is fokozzák. Ennek a technikából adódó sajátásnak erős hatása van a díszítésre is. A bánági, valamint a torontáli szőnyegek mozaikszerű ragyogását, erős kontúrját hiába keressük a székely szőnyegeken. A kászoni festékeseken a kontúrvonalak elmosódottabbak, s ezáltal a színek találkozása lágyabb, észrevétlenebb.

A régi csiki burjános festékesekre jellemző a kevés szín. A kászoni még ennél is szerényebb. A *tubáksárga* (zöldes okker) vagy a *szúrfű szín* (indiai vörös) alapszint mindössze nyers fehér és *posztóbors kék* színnel mintázták. Az okker és az indiai vörös alapot a hegyoldalon vadon termő virágokból nyerték, míg a kék színt a brassói posztógyári gyapjűhulladékból kifőzött festéklében festették (lásd gyapjűfestés).

Kászonban a festékes szövése az öregek szerint emberemlékezet óta általános volt. Mivel a gyapjű és a kender a háztól kitelt, s a festőanyagok előállításához mindössze egy kis ügyesség és kitartás kellett, még a legszegényebb asszony is igyekezett bár *pántikás* (csíkos) festékest adni leányának. A csíkos festékes szövéséhez lényegesen kevesebb gyapjű kellett, mint a *rakottasba*, *aggatottba*, tehát a szegényebbek a vetelő adta lehetőségeket igyekeztek minél jobban kihasználni. A csíkos festékes kevés rakással valószínűleg a legrégebb típusú mintás szőnyeg (71. színes tábla), amely átmenetet képez az egyszerű pántikás festékes és az aggatott között. A szövésnek ezt a fajtáját a székelység kevésbé módos rétege és a románság őrizte meg. Itt a tubáksárga alapszint az egyszerű fehér és kék csíkokon kívül a három vetelő változtatásával elért tízféle fogas díszítő sor élénkíti. A fogazáson kívül a technikából adódó egyszerű díszítéssel tettek még változatosabbá. Ez a díszítés valamikor általános lehetett, mert több háznál még ma is őrzik eredeti burjános vagy festékes változatát (72. színes tb.).

A tisztán kézzel aggatva szőtt burjános festékesek között is kialakultak bizonyos típusok, amelyek lényegtelen változtatásokkal egész Kászonban megtalálhatók. Valamennyire jellemző az egyszerű okker vagy indiai vörös alap, amely a csíki festékesek általános alapszíne. Azonban a Csík más vidékein talált szőnyegekkel ellentétben, a kászoniaknál ugyanazon darabon az okker és az indiai vörös nem fordul elő. A mintázatban mindössze a nyers fehér, a posztókék és az alapszín használatos.

A színek elosztása, az elrendezés világossága, az alkotórészek és a technika jellegének őszinte érvényre juttatása az, ami a többi erdélyi vidék román szövítt szőnyegeitől a csíki és kászoni festékest megkülönbözteti.²² Míg pl. a máramarosi szőnyegeknél ugyanazon motívumot, a vízfolyást („unda apei“) különböző színnel több ízben megtörik, s ezáltal a szőnyegnek valóban hullámzó víz benyomását adják, a kászoni *vízfolyásos* vagy *farkasfogas* festékesben a díszítményt a szőnyeg kezdetétől megszakítás nélkül vezetik végig (73. színes tb.). Az egymás mellett kanyargó színek erős tónuskülönbsége a motívum rajzát még jobban kiemeli.

A kászoni festékesnél általában hiányzik a keleti szőnyegekre jellemző egységes keretmegoldás. A két végét minden esetben egyszerű színes csíkkal vagy díszítő sorral zárják le. A középen összevarrt vonal mentén a geometrikus díszítmények szimmetrikusan helyezkednek el. Kászonban a *rózsás festékesek* két változatával találkozunk. A központi *nagyrózsás festékesbe* szervesen beletartozik a nagy rózsába a sarkainál elhelyezett négy apró rózsza (74. színes tb.). A *kisrózsás festékes* központi motívumát díszítő sor választja el a többi négy rózsától (75. színes tb.). A térkitöltés igényének engedve a középrózsza két végébe elhelyezett farkasfogak fehér díszítménye egyben a fehér foltokból adódó rajznak mintegy csúcspontját képezi.

Ezeknek a biztos kézzel, határozott művészi érzéssel megkomponált festékeseknek a múlt század 80—90-es éveiben nyoma vész. A falut elárasztotta az olcsó, ízléstelen gyári áru, amely a régi burjános festékes lassú, sok fáradságot igénylő munkáját feleslegessé tette. Az 1900-as évek elején megtartott Csíktusnádi Kongresszus hatására a székely házipar magára vonta a polgári körök figyelmét. Ennek eredményeképp több székely vidéken igyekeztek a festékest felülről irányított mintákkal újjáéleszteni.

Kászon — földrajzi elzártsága következtében — elkerülte a jóindulatú, de dilettáns pártfogók figyelmét. Itt a szegényebbek, akiknek nem állt módjában gyári takarókat beszerezni, továbbra is szőtték az egyszerű csíkos festékeseket, de már gyári anilinfestékekkel.

Az első világháború után a gyári terítők a kászoniak számára drágának bizonyultak, s még a jobb módú asszonyok is újra szőni kezdték a régi szőtesek nyomán a festékeseket. Ezek a *kis kápolnás* és *tornyos festékesek* (77. színes tb.) csupán a festékes nevet és a farkasfogas szőnyeg hosszanti szélmintáját (melyet az újabb keletű virágdíszítményű szőnyegen is megtalálunk), az egyszerű cikcakkot örítették meg. A közép-rész gazdag díszítését az egyszínű alap, a burjános festékek helyét a pili-

fuxia foglalta el. Ezek a szőnyegek első látásra sem színben, sem kompozícióban nem mutatnak rokonságot a régi festékesekkel. Azonban ez az egyszerű, nagyolt forma idővel nem elégítette ki a kászoni asszonyok igényét. Mindenki ízlésének és tudásának megfelelően valamit módosított rajta, valamit adott hozzá. A bázikus festékek adta erős, rikító, tiszta színekhez és a nagyvárosi színorgiákhoz szokott asszonyok már nem találták szépnek a régi festékes színeit. Az új festékeseknek elengedhetetlen színe lesz az égő vörös, amelyhez legszívesebben annak kiegészítő színét, a zöldet használják. (Ezzel szemben a románok a vöröset a lilával kombinálják.) A vörös-fekete színösszeállítást is, akárcsak a románok, szívesen használják. Ezeknek az erős, rikító színeknek a kiegyensúlyozása nem kis szakértelmet igényel. Ezért az ízlésükben bizonytalanná vált kászoni asszonyoknak nem minden esetben sikerül tetszetős, szép darabot előállítani. Viszont a Kászon határában élő, Gyimesről származott lesődi csángó asszonyok az élénk, erős színekkel is szemnek tetszetős, szép festékeseket készítenek (76 színes tb.).

1940 után kispolgári ízlésű kézimunkalapokból kimásolt fiiéminták és hímzsminták jelennek meg a festékeseken. A régi geometrikus díszítmények mellé bevonul a stilizált virág is. Míg a „tornyos“ festékeseket minden asszony megszövi magának, a virág- és néha állatmotívumokat csak ügyesebb szövőasszonyok tudják kockás papírról leolvasni. Ezek aztán ellátják a környéket is *garnitúrával*, festékes lepedővel, falvédővel és asztalterítővel.

A felszabadulás után egyes szövőasszonyok figyelme saját népi hagyományaikra terelődött. Így a festékes szövése új, egészséges irányba fejlődik. Ismét szövik a régi nagyrózsás és kistrózsás, valamint a gyertyás mintákat (78. színes tb.). Az új irányzatnak mind több híve akad. Mind többen és nagyobb változatban készítik a régi festékesek díszítőelemeinek felhasználásával az új festékes lepedőket, természetesen az új lehetőségeknek és követelményeknek megfelelően. Még érezhető a polgári ízlés romboló hatása, hisz a régi oda nem illő elemek nem tűnhettek el máról holnapra, de már a kászoni asszonyok jó része látja azt az utat, amelyet a festékes továbbfejlesztésében követniük kell. Ugyanakkor azonban érzik azt is, hogy a sok szín adta lehetőségek között könnyen eltévelyednek.

A művelődési otthonok népművészeti köreinek első feladata lenne, hogy a régi, muzeális értékű festékeseket kis helyi múzeumba gyűjtsék. Ezek a művészi értékű festékesek mindenkor útmutatói volnának a falu dolgozó asszonyainak.

VÁSZONSZÓTTESZK

Kászon elsőrendű vászonszövő háziipara a múlt században komoly kereseti lehetőséget biztosított a lakosságnak. Ügyes kezű kászoni asszonyok a legváltozatosabb vászonneműt tudták előállítani. A vasútvonal

megépítésével a pamutfonál mind nagyobb tért hódított a székely házi szövőiparban. Kászonban a kender-, len- és gyapotfonalak háziipari feldolgozása az 1870—80-as években érte el tetőfokát. Az 1879-es nyilvántartásban negyven szövőasszony szerepel, aki mezei munkája mellett állandóan dolgozott eladásra is. Vászoni-, valamint gyapotszötteseikkel a kászoniak állandó kereskedést űztek a székely és a közeli szász városokban s a környező vásárokon. 1879-ben egy méter gyapottas vászon ára 14—18 krajcár, egy sing csepűvászon 4—6 krajcár volt.²³

Az olcsó pamutfonál, amely kezdetben új lehetőségekkel gazdagította a székely szövő-varró háziipart, idővel a helyi kender és különösen a len termelését nagy mértékben csökkentette. A XX. század elejétől az olcsó osztrák és más kész szövöttáru a kászoni vászonszöttes eladását majdnem teljesen lehetetlenné tette.²⁴ Így a századfordulótól az első világháborúig a kászoniak kizárólag saját használatra készítettek vászonszötteseket. Az első világháború után a vászonszövés új lendületet vett, minthogy az ipari termékek ára a mezőgazdasági termények árához viszonyítva a kászoniak számára nehezen megfizethetővé vált. Az asszonyok újra nagy területeket vetettek be kenderrel, és mivel a gyapotfonál beszerzése nem ütközött nehézségbe, újra szebbnél szebb szötteseket készítettek.

A falusi háztartáshoz sokféle szöttesre van szükség, s azt mind a leány kell hogy magával vigye férjhezmenetelekor. Ezek a szöttesek az anya és leánya sok évi munkájából tevődnek össze. „A hozományt, mikor a leánygyermek megszületik, kezdik gyűjteni, s amíg férjhez nem megy, mindig gyűjtik. Az anya egyik esztendőben is tesz el két szalmazsákot, a másikban is két-három zsákot, lepedőt. Ami kerülhet a magáéból, azt is leteszi a leány ládjába, ami új (használatlan), hogy ne használódjék.“ Így adódik, hogy egyes féltettebb apró szedett szöttes vagy szálán varrott párnahéj két, sőt három generáción keresztül is megtalálható a hozománylevelben. „Amíg a leány felnő, a szöttesek a perniczás ládában szép sorjába rakva várják a nagy napot, mikor az egész falu szeme láttára szekérre rakva viszik az új otthonba. Az első szekéren van a vetettágy tizenkét párnával és két kispárnával (ezeket az »öröm-legény« hányta fel a szekérre, a többit az asszonyok rakták fel szép sorjában). Hat párna ünneplő gyolcs huzattal (ezek 1889—90-ben varrottas és apró csépesek voltak) — meséli Gál Ferenéné kászoniimpérii hetvenhét éves öregasszony —, a cifrábbak, hat párnán fehérített fonallal öltött fejtős házi-szött héj. Az ágy aljában két szalmazsák, azon két derekalj, az egyik gyolcs huzattal, a másik háziszött fejtőssel, két lomos cserge, egy gyapjából szött piros lepedő, két sikattyús lepedő, s a díszlepedő fehér gyócsból szép slingérozással s rajta az új festékes lepedő.“ A második szekéren viszik a szobabútor. A harmadik szekéren a szövőfelszerelés mellett egy tulipántos láda, teli ruhaneművel. A perefernumlevel tanúsága szerint a ládában még van 1 *pónya* (ponyva), 8 zsák, 1 magvető, 2 tarisznya, 3 fehér ágyterítő (bolti), 8 abrosz, 12 kendő, 9 férfing, 9 lábavaló, 9 feherkép-ing, 3 szöttes rokolya, 11 rékli, 1 posztókurti, 2 hárász-kendő, 4 fejrevaló kendő.

Ha az 1880 és 1946 között készült és fennmaradt perefernumleveleket áttanulmányozzuk, kisebb-nagyobb eltéréssel majdnem ugyanezeket a számadatokat találjuk. Jellemző a falu íratlan törvényeire, hogy a leány, ha otthoni körülményei között nem biztosíthatja az általánosan szokásos hozomány előteremtését, semhogy az új háznál megszólják, inkább évekig szolgál városban. Fizetését hazaküldi, míg a kellő mennyiségű ruhadarabot, a ház szükségére és díszítésére szolgáló szőtteket és varrottasokat elő tudja teremteni.

Egy háztartás szőttes-állományának főbb csoportjai: zsákfélék, fehérneművásznak, kendők, terítők, függönyfélék, színes szőttek; gyermek- vagy rúdilepedők, vánkoshéjak, radinás ruhák, díszkendők, lakodalmi abroszok és rokolyaszőttek.

Zsákfélék. Kászónban egyszerű, sima zsákvásznat hiába keresünk. Rendeltetésüknek megfelelően a zsákféléket négyesen, rozsféjesen vagy sikattyúsán szövik. A legszegényebb asszony is, ha többre nem telik, bár egy pár szál gálicos fonalat ölt a zsákvásznába, hogy a szemnek tetszetősebb legyen. A zsákvásznából *köblös zsákot, magvetőt, pónyát* és *szalmazsákot* készítenek.

A köblös zsák (40—50 cm X 130—135 cm) négyes vászomból készül. Gabonának inkább szőszvásznából, lisztnek, aki teheti, pamutvásznat sző, mert az a lisztet „jobban megfogja”. A zsákot gálicos kenderfonallal s a módosabbja fejtős csíkkal díszíti. A zsákon lévő csík egyben ismeretőjelként is szolgál. A különböző tagozódású csikokról minden ház megismeri a maga zsákját a malomban, ezer közül is. A kászóniak inkább keresztben, a háromszékiek inkább hosszában csikozzák. Köblös zsákot módnak és szántóföldnek megfelelően egy leány 6—24 darabig kap, mert „csépléskor szégyen idegenre szorulni”.

Akinek kenderfölsége van, megszövi zsáknak. A háromszékiek még ma is szívesen adnak veteményt vagy pénzt a kászóni jó sűrű, erős szálú zsákért.

A magvető két sing sikattyús vagy négyes szőszvásznából készül. Gálicos sárga fonallal keresztben vagy hosszában csikozzák. A magvetőben egy fél véka mag fér el, így akár férfi, akár nő a vető, könnyen kezelheti. Kászónban egyetlen ház sem képzelhető el magvető nélkül.

A pónya (ponyva) négy szélből összevarrt nagy lepedő. Csépléskor, búzaszárításkor terítik a földre, vagy a magos kender szállításakor a székér alá. Sikattyúsán, négyesen vagy rozsféjesen szövik, pácfonalba nagy szősz vernek. Tetszés szerint sárga fonallal, nagy ritkán fejtővel is csikozzák. Általában háztartásonként egy-két ponyvát találunk 2X2 m nagyságban.

A szalmazsák 12 sing négyes vagy sikattyús szőszvásznából készül. Sárga kenderfonallal csikozzák, a módosabbja fejtőt is ölt bele. A szalmazsákot friss szalmával töltik, s a vetettágyba vagy hálóágyba helyezik. A legszegényebb leány egy, a módosabbja legtöbb három szalmazsákot kap.

A négyes lepedőt három szél s 3 sing (1,50 m X 2 m) négyes vagy rozsfeyes vászonból készítik. Takarózaskor az éles szálú cserge alá elengedhetetlen. Eredetileg csak sárga kenderfonallal csikozták, idővel a gazdagabbak színes fejtőt és fehér gyapotot is öltöttek a sárga fonál mellé. Hogy a színes fejtő jobban érvényre jusson, áttértek a sikattyús szövésre, amely a fejtőt jobban kiemeli. A sárga kenderfonal használatának foka minden esetben utalt az anyagi helyzetre. A szegényebbje tiszta sárga fonállal csikozott, a módosabbja néhány fehér pamutfonalat is öltött a sárga fonál mellé. A gazdagabbak már fejtővel is csikozták a sikattyús lepedőt, „az első leány a faluban felleget is öltött“ (kék-fehér fejtő) a csíkok közepére.

Fehérneművásznak. Az egyetlen vászonszöttes, amelyet a kászoniak díszítetlenül hagynak, a fehérneművászon. Mégis, a kender, len és pamut finom megmunkálásával, minden alkalomnak megfelelően, a legváltozatosabb fehérneműanyagokat tudják előállítani. Kenderből, lenből és pamutból hétféle fehérneművásznat, tiszta lenből, különösen a gyapot megjelenése előtt, finom ingnek, kendőknek és szálon varrott varrásához szükséges alapanyagot készítettek.

Virágosvászonból (nyújtó- és bélfonal-virágos szálkender) szötte a leány a völegényi inget jövendőbelije számára.

A *kenderszálvászonból* (nyújtó: kenderszál, bélfonal: pácfonal) készült a szegény ember ünneplő fehérneműje s a gazda viselőinge, gatyája. A lenvászon eltűnése után kézimunkavászonnak is használták az 1900-as évek elején.

A *szöszvászonból* (nyújtószál: pácfonal, bélszál: szöszfonal) készült a szegény ember viselő fehérneműje. Öregasszonyok megfestve viselőrokyát, kötényt szabnak belőle.

A pamutfonal megjelenése óta a kenderfonalat pamuttal vegyítik, ebből igen erős, tartós és szép anyagot tudnak előállítani.

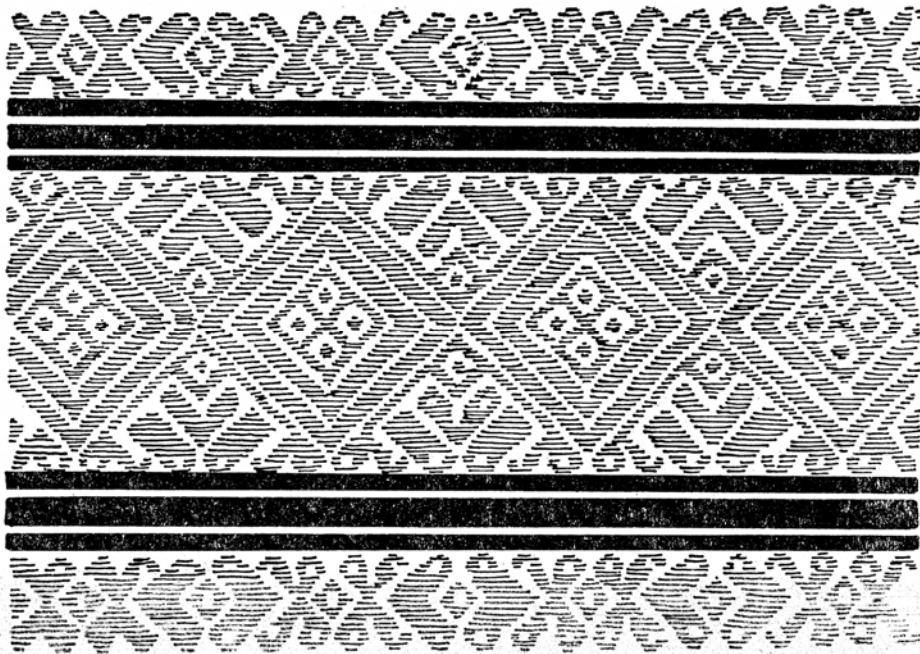
A *vegyített vászon* (nyújtófonal: egy szál 16/2 pamut és egy kender-szálfonal összevetve, 6—8-as gyapotfonallal öltve) a kászoni emberek megállapítása szerint mezei munkára a legalkalmasabb. Szerintük a tiszta gyolcs munkához nem való. A tiszta kendervászon, ha „megvizül“ (megizzad), valósággal eszi, marja az ember testét, de gyapotfonallal vegyítve megvan az *engedékenysége, rugalmassága, tartóssága*. Megfelelő mennyiségű gyapot birtokában az egész környéket el tudnák látni a kászoniak erős, tartós fehérneműanyaggal, amely egyben az esetleges kászoni háziipari és népművészeti termelőszövetkezetnek fontos terméke lehetne.

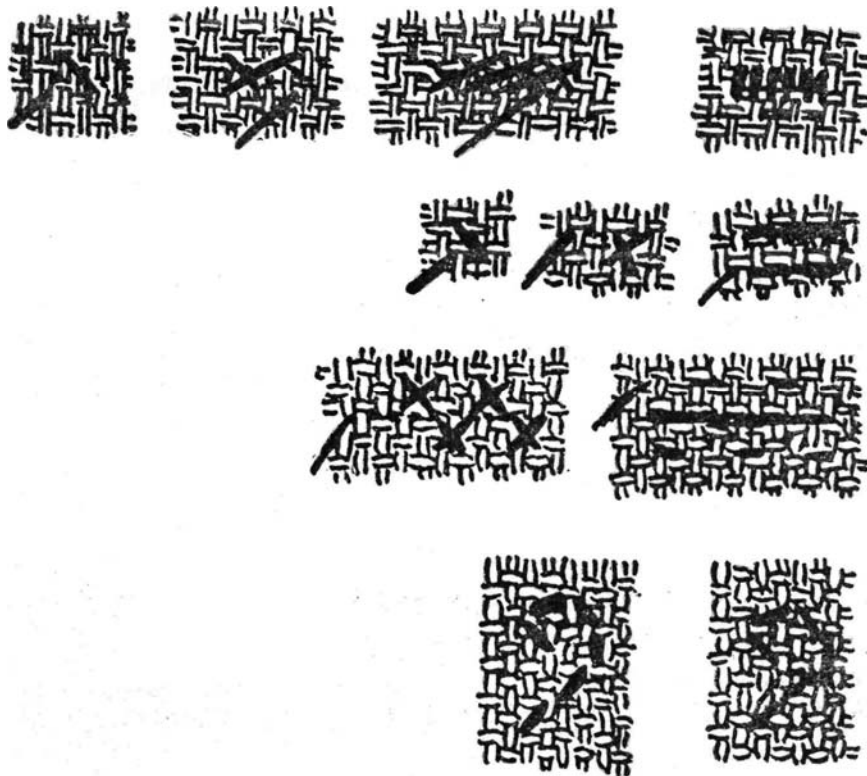
Bitangvászonból (nyújtószál: 16/2 gyolcsfonal, pácfonallal öltve) a szegény ember és a középgazda hétköznapi fehérneműje készült.

Tiszta gyolcsvászon fehérneműt a múlt században csak a falusi intelligencia viselt. A két világháború között a gyapotvászon-szövés jelentős jövedelmet biztosított Kászonné asszonynépének. Különösen a *sárga gyapotvásznat* szöttek, mert szerintük „használatban a fehér vászon megsárgul a lúgozástól, a sárga viszont megfehéredik“. A kászoni emberek a

31. Aprócsépes *rúdilepedő* (71X73). Fehérett szálkender alapon erősen fakult fejtő szedéssel, Készítette Vánca Trézi 1920 táján Jakabfalván. Gál Ferencné tulajdona, Impér.

32. Szálánvarrott *fonottöltés* (színe, visszája)

33. Keresztöltés

34. Egyes keresztszemek

35. Előöltéssel készített kacskaringók

sárga gyolcsinget viselték, s mikor kifehéredett, eladták a háromszékieknek. „A kászoni inkább új inget sző, semhogy foltozzon, a háromszéki inkább foltoz, semhogy szőjön.“

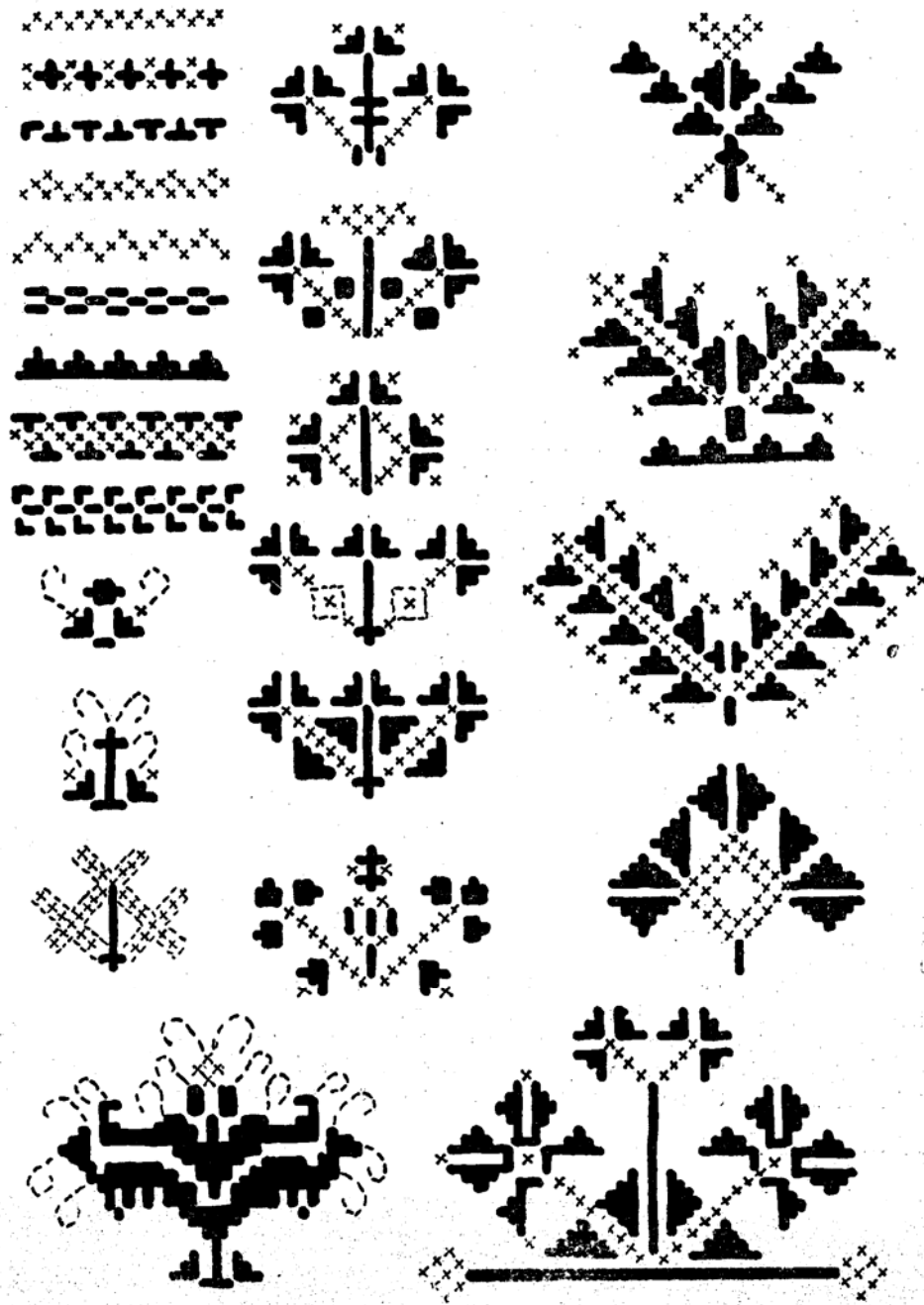
1900 előtt a kenderes vásznat fehéritették. Kivitték a jó gyepes kertbe, elterítették, s alaposan megöntözték. Mindig csak egyik oldalát fehéritették. Most a vásznat már nem fehéritik. Akinek módja van, gyapotvásznat sző, akinek nincs, kenderét megszővi zsáknak, eladja, s az árából gyolcsot vesz.

36. Szegélyvonalak

36

37. Mestérékének használt virág- és levéldíszek

37

A vásznat eladni legtöbbször Kézdivásárhelyre viszik. Egy méter finom sárga kendervászon ára 10—15 lej, a durvább szövészázóné 8—9 lej. Most vegyített vásznat nemigen szőnek, mert kevés gyapothoz jutnak. „Aki nincs sokadmagával, gylcsinget szab, ahol többen vannak s szegényebbek, kendervászonból varrják az inget, idővel az is megférédik s megpuhul a szapulástól.“

Kendők és terítők. *Törülkőzőkendőről, takaróruháról és asztalterítőről* már a múlt század második felében kelt perefenumlevelek is megemlékeznek. Kászónban éppen úgy hozzátartoznak a mindennapi élethez, mint a vastag kenderszőttemények vagy a fehérneművásznak. Ezeket a szőtteket is tiszta kenderből, gyapottas vászonból vagy tiszta gyapotból szövik, s az asszonyi ügyességnek megfelelően sima kétnyüstösön, rozsféjesen, barackmagosan vagy mintásan készítik.

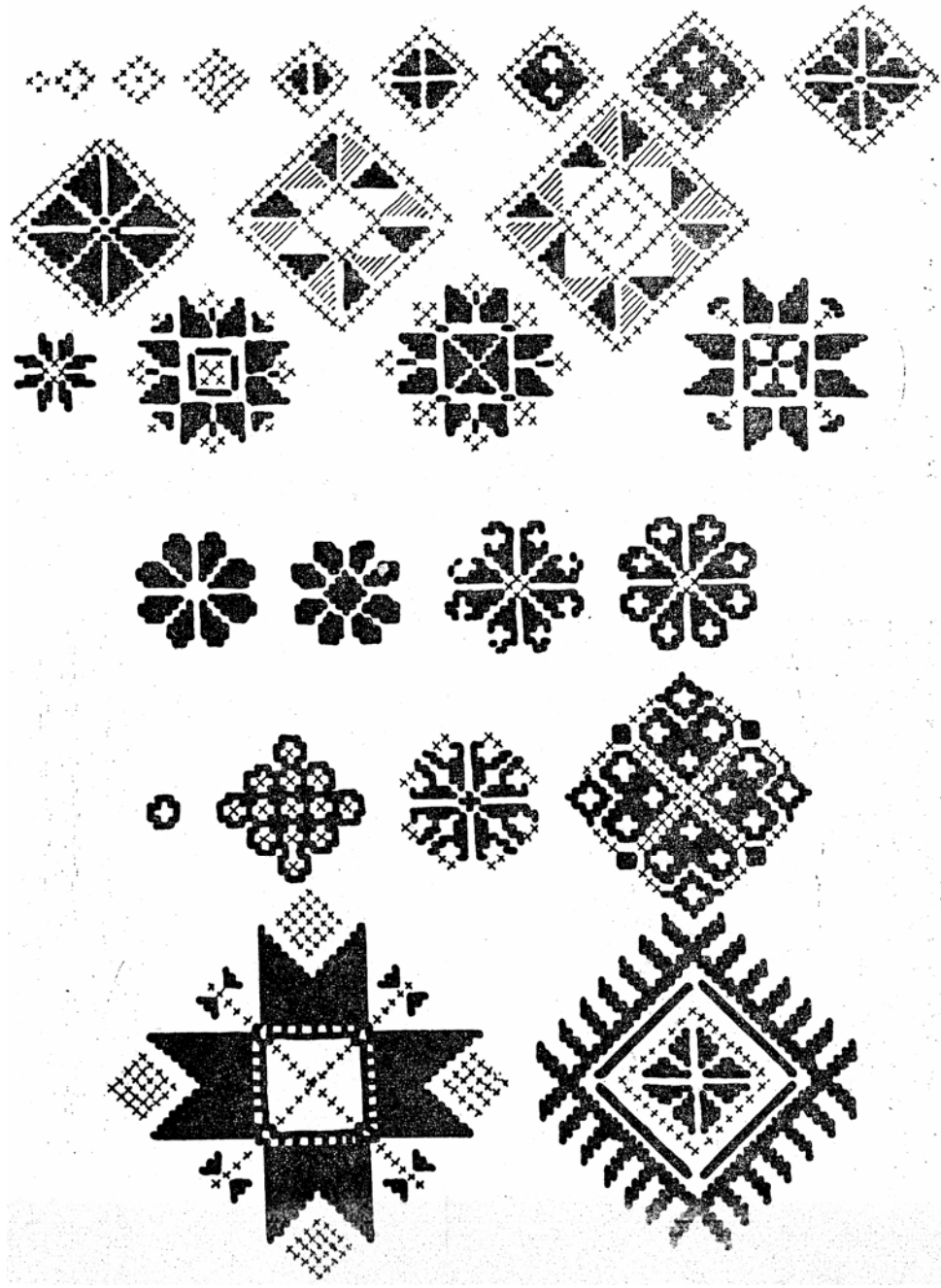
A törülkőzőkendőket legtöbbször 50 cm X 150 cm nagyságban, tiszta kenderből szövik. Hétköznapi használatra sárga fonallal csikozzák. A nagyobb gazdák gyapottal öltik: két végére csipkét kötnek. Házanként 6—24 törülkőzőt visz a leány hozományba.

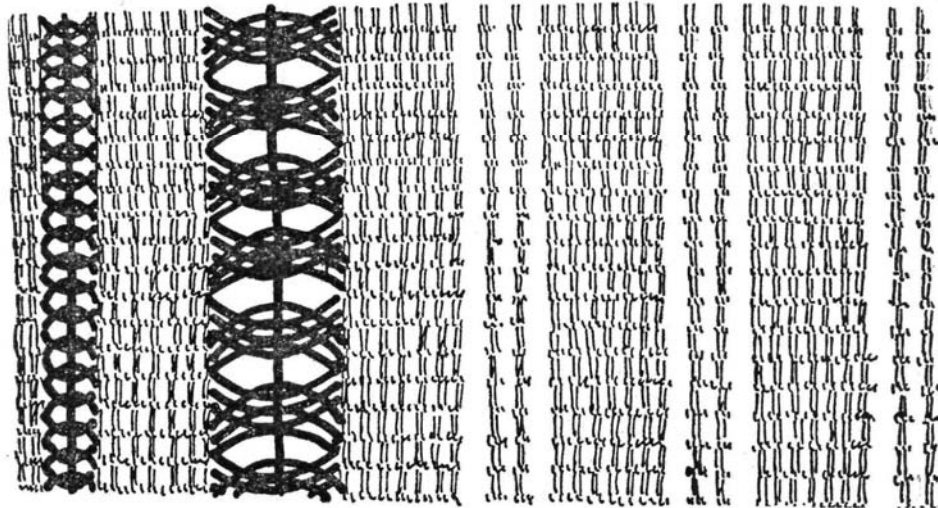
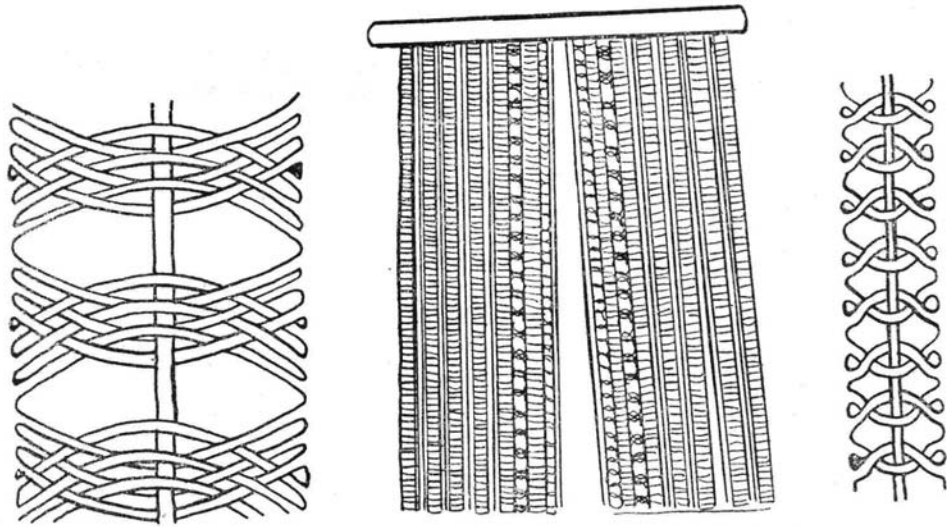
A takaróruhákat (30 cm X 80 cm) legtöbbször a törülkőzőkkel egyvégebe szövik. A kenyeret takarják bele az útra, vagy a kosárra borítják. Az egyszerűbbeket vékony piros fejtős csíkkal díszítik. A románok a piros mellé gyakran öltenek keskeny sárga pántlikát vagy feketét, a székelek inkább kézzel szegélyezik. Lakodalomba, keresztelőbe vagy radinába (gyermekágyas asszonyhoz) szedett *radinás ruhával* terítik le a kosarat (lásd szedetttes vagy csépes szőttesek). Radinás ruhát a lánynak mód szerint 3—5 darabot adtak.

Az első világháború előtt minden asszony hímes takaróruhát is készített magának. Leány hozományba nem vitt, de még új asszony korában mindenki megszötte. Rozsféjesen vagy barackmagosan 12 darabot szőttek 50 cm X 65 cm nagyságban, „ezeket halni számították“, vagyis mikor valaki meghalt, négy kendőt kötöttek annak a négy komaasszonynak a gyertyájára, akik a halott körül segédkeztek, siratták, virrasztottak. Négy kendőt a koporsón „egybe átvettek“ (kettőt a fejnél, kettőt a lábnál), egy-egy kendőt adtak a sírásóknak, egyet a papnak, egyet a kántornak, hogy a „gyertya végét betakarják“. Ez az egyetlen szőttes, amelyet egyszínű, fekete hímmel díszítenek.

Abroszokat, asztalterítőket is, kivétel nélkül minden kászóni házban készítenek. Rendszeren két szélből 120 cm X 150 cm nagyságban szövik egyes, rozsféjes, barackmagos vagy mintás nyüstös szövással. A múlt században inkább kender- vagy gyapotvászonból színes fejtőcsíkokkal szőtték. Ez az egyetlen szőttes, amelyen az egész felületet 10—10 cm távol-

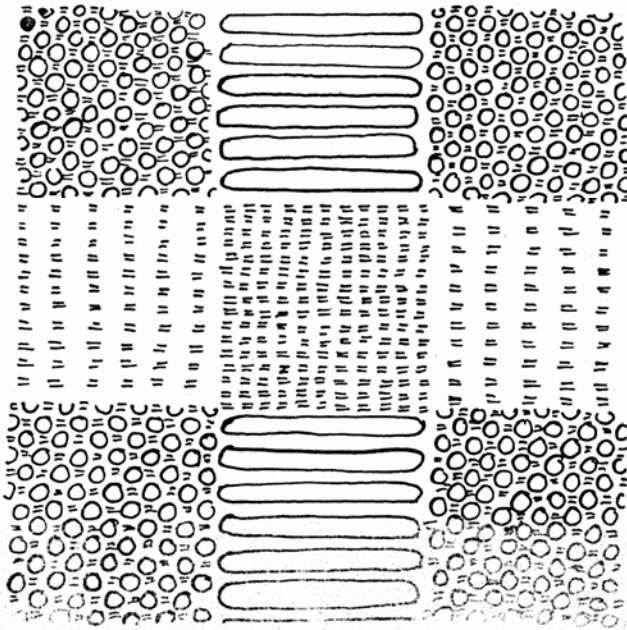
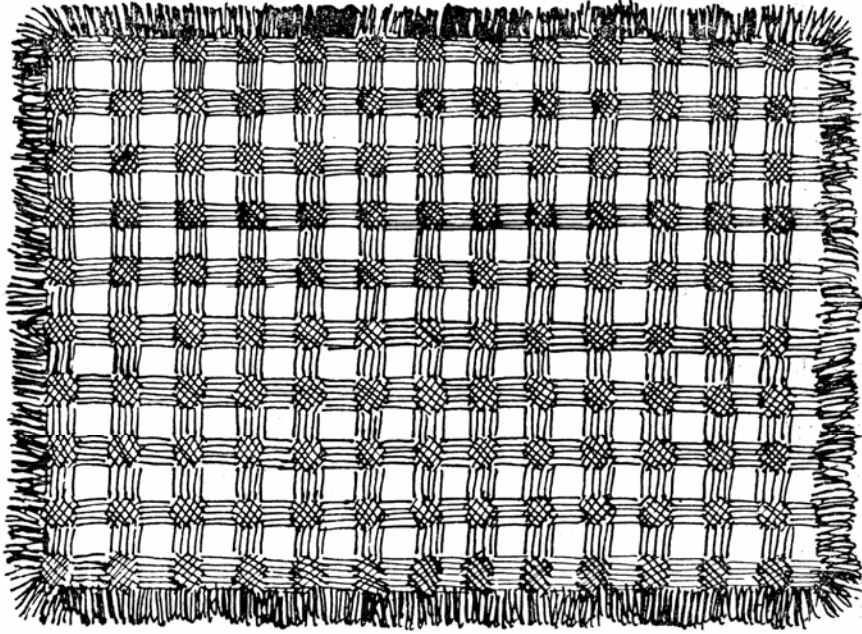
38. <i>Kistánvérok</i>	38
39. <i>Kicsi csillagok</i>	39
40. <i>Rózsák</i>	40
41. <i>Almák</i>	41
42. <i>Naon csillag</i>	42
43. <i>Nagytányér</i>	43

44. Háromnyüstös függöny (Szárnyanként 55X250 cm). Házi lenfonalból készítette Veres Istvánné 1950-ben, Altízen

45. Háromnyüstös fehér abrosz (110X140). Fehér gyapotfonalból készítette Tudorán Katalin 1910-ben, Jakabfalván

ságra csíkozták tiszta piros, piros-kék vagy piros-kék-fekete fejtővel. Közepét egyszerű abroszvarrással vagy kézi kötött csipkével foglalták össze.

1920 után, különösen Nagykászonban, erősen elterjedt a mintás nyüstös szövés. Ezeket a szőtteket a Székelyföldön, különösen Udvarhely vidékén a két világháború között nagy mennyiségben készítették eladásra. A nyüstös abroszokat kezdetben tiszta gyapotból szőtték. Geometrikus, a befogásból adódó díszítmény az egész felületet borítja. Egyszínű fehér vagy fehér és színes fejtőből készítették.

A nyüstös abroszok befogása meglehetősen szakértelmet követel; ügyes kezű, inkább szegényebb szövőasszonyok foglalkoznak vele. 1940 előtt az ország minden részébe, Szatmártól Bukarestig minden nagyobb városba szállítottak szőttes kerti abroszt; falusiak számára veres vagy kék színézéssel, a városiaknak citrom- és narancssárga változataiban is szőtték.

Kászonban, bár általánosan elterjedt és használt a nyüstös abrosz, mégis talán ez az egyetlen szőttes típus, amelynek semmi jellegzetes helyi vonása sem alakult ki. Ezeket az abroszokat az ország bármelyik háziszövésű vidékén megtaláljuk. A kászoniak is minden átalakítás nélkül átvették és készítették, anélkül, hogy maguk bármit is hozzáadtak vagy elvettek volna. Míg az egyszerű kettős vagy négyes szőtteknél a legnagyobb változatossággal, ötletességgel találkozunk, ezen a téren mindössze 3–4 minta forog közkézen. Éppen ezért mindmáig nem hat szervesen odatartozónak²⁵ (45. kép).

Függönyök. Míg Kászonban a zsák-, kendő- és terítőfélét a legrégebbi időktől kezdve szőtték, a függönyök csak a várossal való szorosabb érintkezés, cselédeskedés folytán kerültek a falusi otthonokba.

A viseletre készült és az egyes lakásdíszítésre használt szőttes és varrottas daraboknál a megszokott folyamatnak, hogy a házilag előállított darabot idővel a városi mutatósabb és sok esetben ízléstelenebb városi munka váltja fel, a függönyöknél éppen a fordítottja észlelhető.

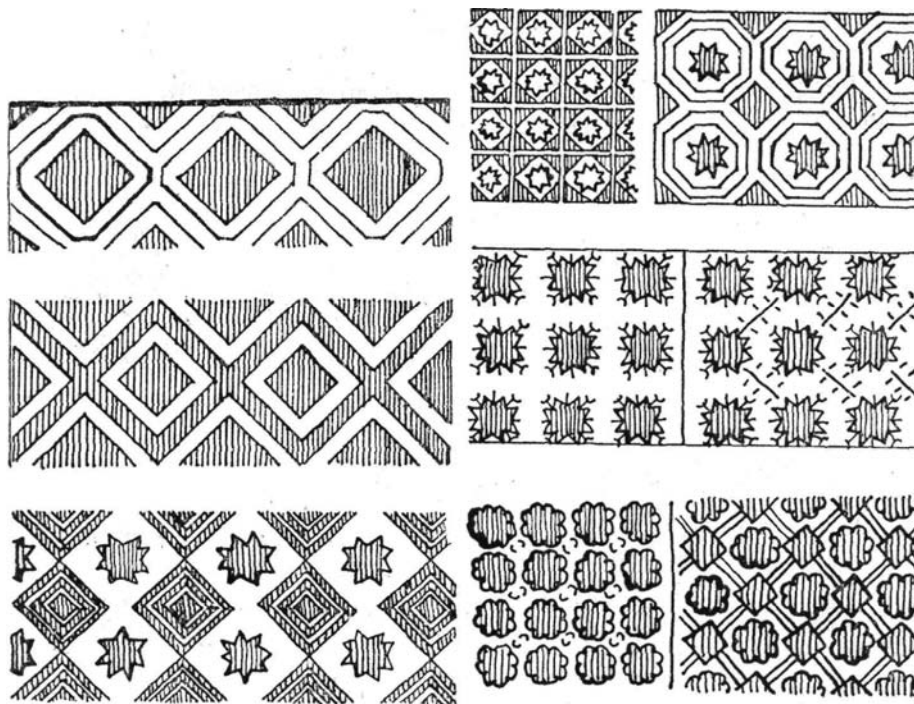
Már a múlt század végén, de különösen az első világháború előtt legtöbb leány és fiatalasszony huzamosabb ideig tartózkodott városon. Az ottani polgári lakások hatására saját otthonukat is igyekeztek *függönyökkel* és *házfődszőnyegekkel* díszíteni.

Az első kászoni függönyök olcsó gyári csipke- vagy nagy, uraságtól levetett filéfüggönyök voltak. Ezért sok esetben a legrégebbi lakásbelsőben magasra vetett ágyat találunk, cifra lepedőcskével, rudat és csipkefüggönnyt.

Az első világháború után, amikor a falusiak zöme nem tudta megfizetni a gyári függönyök árát, kenderből és lenből igyekezett előállítani függönyét, amely már elengedhetetlen tartozéka lett a lakásnak. Kezdetben kenderszálból próbáltak a bolti függönyökhöz hasonlót horgolni. 1920 után a Csíkszentgyörgyről tanult háromnyüstös len- vagy szálfenderfüggöny terjedt el. Ez a házilag előállított függöny, jóllehet megőrizte kispolgári vonását, mégis sokkal szervezettebben illeszkedett a falusi otthonok keretébe. Általában az ablakmagasságnak megfelelően két függönyszárnyat, esetleg drapériát tesznek az ablakokra.

- 46. Levelek
- 47. Virágok
- 48. Madarak

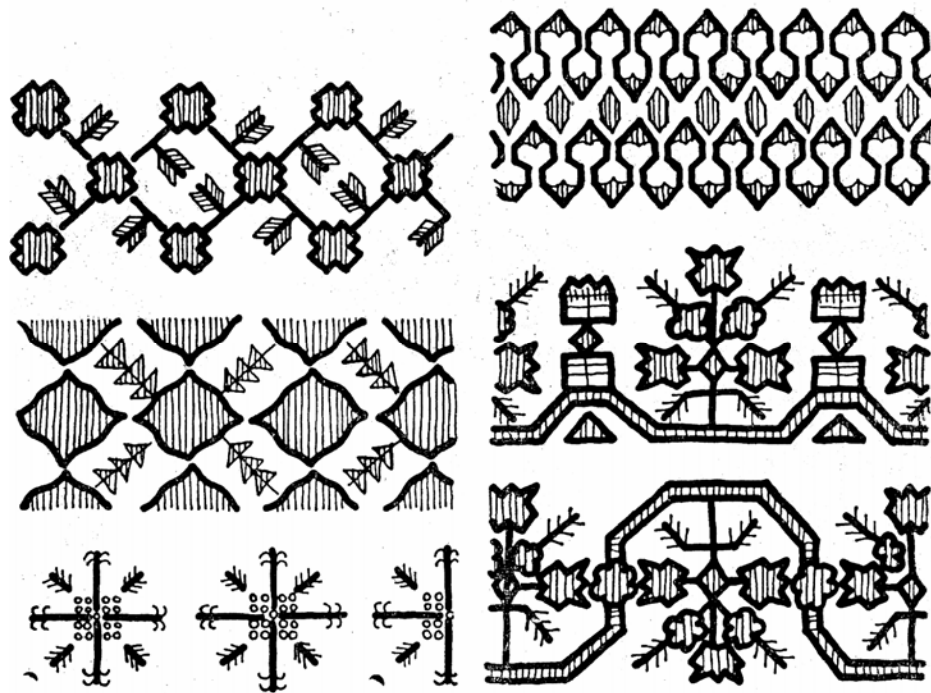
49		52	49. <i>Nagytányéros</i>
50		53	50. <i>Tótos</i>
51		54 55	51. <i>Nagycsillagos</i>
			52. <i>Sűrűcsillagos</i>
			53. <i>Csillagos</i>
			54. <i>Sűrűrózsás</i>
			55. <i>Asztallábas</i>

Háromnyüstös szövással csíkos anyagot nyernek. Ezt bizonyos távolságban „megaszűrozzák, és a közepen szabadon maradó szálakat *póklásban* összedolgozzák“. Így vastagabb csipke hatását érik el (44. kép). Az első világháború után a háromnyüstös függönyanyag minden „valamirevaló leány“ hozománylevelében szerepel.

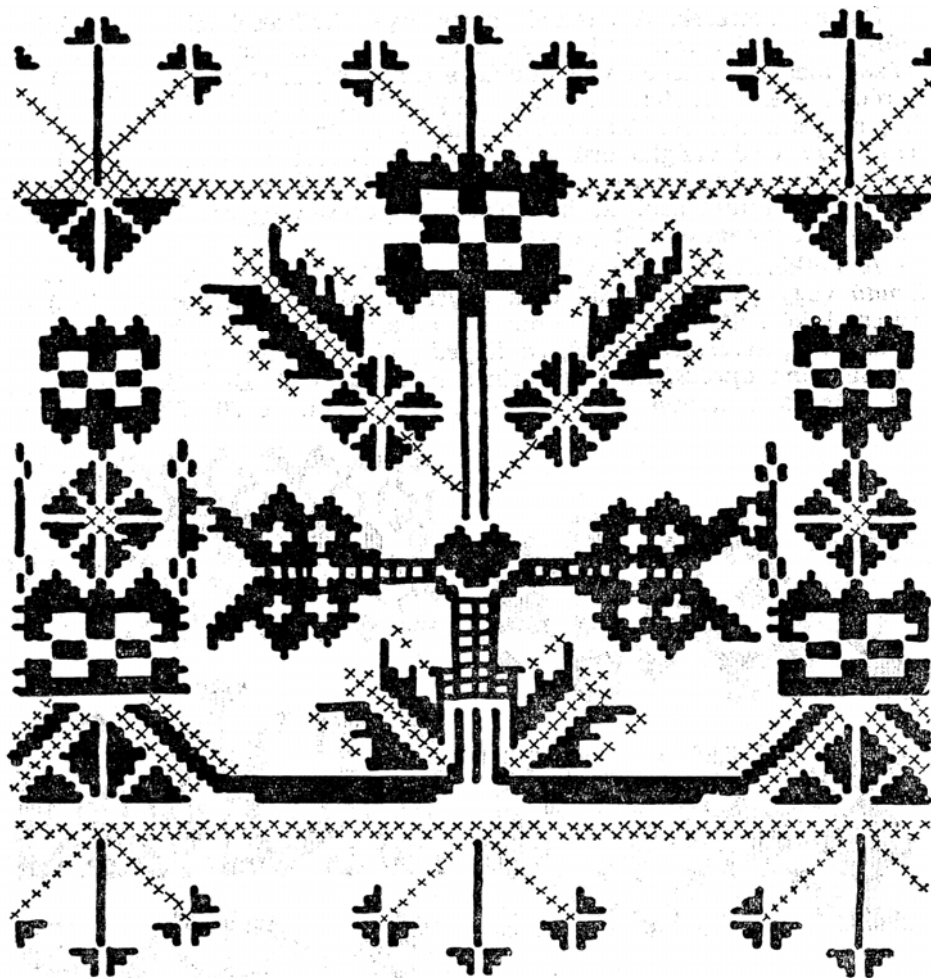
A házföd- vagy foncsikaszőnyeg a függönnyel egyidőben jelenik meg, s Kászonban rövidesen nélkülözhetlenné válik. Kenderfonál felvetőre módnak és ízlésnek megfelelően *dorgával* (durva csepű), *foncsikával* (rongy) vagy színes gyapjúval szövik. A szegényebbek sárga kenderfonállal csikozzák, vagy különböző színű rongyhulladékokból szövik. Akinek sok gyapjúja van, barackmagosan, hosszában csíkos, színes gyapjúszőnyeget sző. A csepű- és rongyszőnyegek mind az elsőház, mind a hátulsház padlóját teljesen betakarják, de gyapjúszőnyeget az elsőházban még a nagygazdáknál is csak elvétve látunk.

Színes szőttesek. A kászoni színes gyapotszőtteseknek kb. százéves múltjuk van. A színes, különösen az *aprócsépes* szőttesek készítése a XIX. század második felében volt általános (31. kép). A századforduló után az aprócsépesek fokozatosan eltűntek, éppen úgy, mint a burjános festékesek és a színes hímzések. Készítésüknek módját már csak néhány öregasszony ismeri. Az első világháború után, a régi szőttesek nyomán egyszerű formában újra szőni kezdik. Az újabb *nagycsépesek* és *pántikások* nagyobb formáikkal mutatósabbak, készítésük lényegesen egyszerűbb, és sokkal kevesebb anyagot és időt igényel.

A hétköznapi, viselő *vánkoshéj*, *derékaljhéj*, *takaróruha*, *törölközőkendő* vagy *gyermeklepedő* csak egyszerű *pántikás*, csíkos (lineáris) díszítéssel készült. Régen az ünneplő, alkalmi darabok: *vőfélykendő*, *radinás ruha*, *keresztelőlepedő*, *rúdilepedő*, *cifra vánkoshéj* vagy *lakodalmi abrosz* mind *aprócsépes* vagy színes *varrottas* volt. Ezekből a csépesekből már csak elvétve találunk néhány darabot. A 70—80 éves asszo-

56	59	56. Kistányéros
57	60	57. Almás
58	61	58. Csereleveles
		59. Kakastarés
		60. Kissályos (állóminta)
		61. Nagysályos (füzerminta)

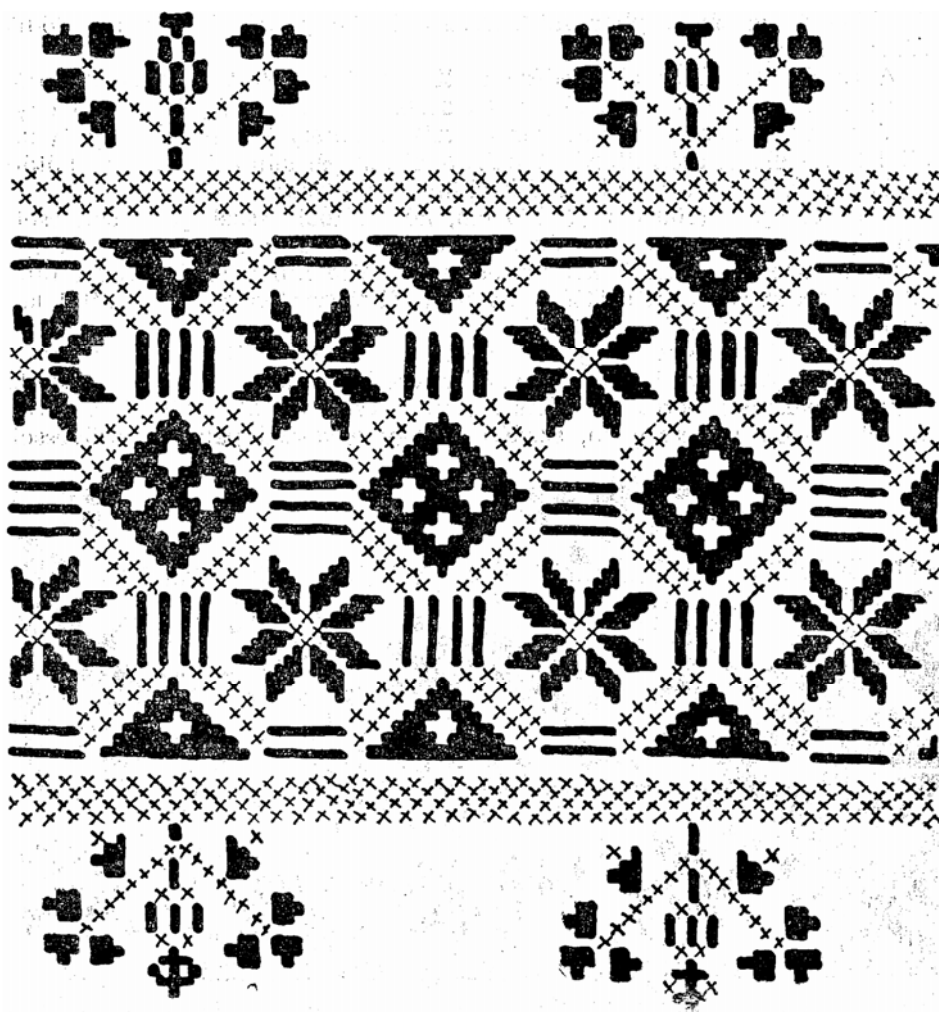
62. *Kissályos párnabüti* (párnavég) 50X95. Házi gyolcsvászonra hímezte szúrfüvel festett szőrfonallal Tamás Mihályné az 1820-as években. Lakatos Lukácsné tulajdona, Altíz.

nyok szerint ők már nem készítették, anyjuktól vagy nagyanyjuktól maradt rájuk.

1900 után már csak nagyobb csépeseket és pántikásokat készítettek. Az aprócsépesek helyét előbb a kötött csipke, majd a kézi vagy bolti *sligérozások* (fehér hímzés) foglalták el. A színes szőttesek legnagyobb része lakásdíszítésre szolgál.

A rúdra terített gyermeklepedőcskék, rudilepedők és a díszkendők a szövő- és varróművészetnek díszére válnak. A vetettágy valamennyi szőt-

teménye, a szalmazsák, a derekaljhéj, a csíkos vagy szedett vánkoshéjak mind a kászoniak jó ízléséről, helyes arány- és színérzékéről tanúskodnak. Sohasem cifráikodó, nem túlsúfolt, nincs egy felesleges vonal vagy szín rajta. A munkáit is, mint magát a kászoni embert, a mértéktartás jellemzi, valamennyi darabnál csak a szembetűnő részt díszíti. Minden esetben olyan technikát választ, hogy a drága, kevés fejtő minél jobban érvényesüljön. Az erős használatnak kitett szőtteseket, a fejtős szalma-

63. *Kiscsillagos vánkoshéj* (50—92, a minta 18 cm). Házi gyolcsvászonra meggy-színű szőrfonallal hímezte Pataki Teréz 1850 táján. Nagy Mártonné tulajdona, Impér.

zsákat, derékaljhuzatot, lepedőt sikattýusan szövi, mg a vánkoshéjat és a gyermeklepedt egyenesen. A derékalj és vnkoshjaknak a *btjt* (a végét), a gyermeklepedknl az első, szabadabb végét díszíti.

A vánkoshéjat (prnahuzatot) régen 50 cm X 100 cm nagyságban egyesen vagy ritkábban svolyszvssel készítették, virágos kenderszlbl vagy lenfonalbl szttek. A XIX. század második fele óta a *cspveget* tézta fejtőből, a szrt a szegényebbek kenderrel, a módosabbak pamutal öltik. A prnacspot 30—35 cm szélességben tömören díszítik, a szrn 10—15 cm távolságban mindössze a keskeny *szlpntika* ismétlődik (79. színes tb.).

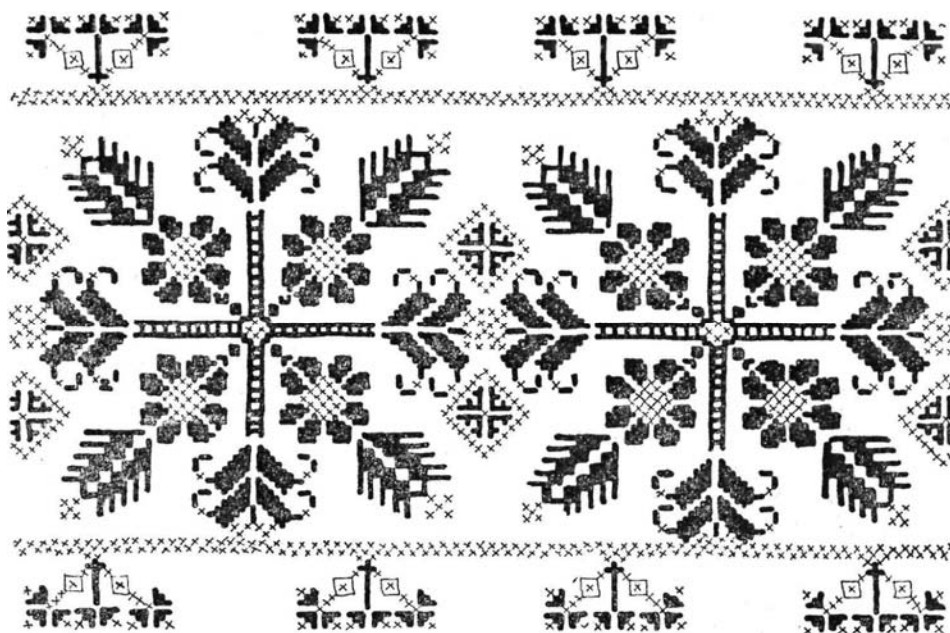
A cspke általános elterjedése előtt (1890) a vetettgyra 6—9 aprócsépes és szálánvarrott párnát, a lakószobában az gy fejéhez 3—3 egyszerű fejts hzsztt huzatú párnát tettek, amelyeket liba- vagy tyktollal töltöttek. A századforduló után a díszes prnahuzatokat kézi kötött cspkvel, majd kézi vagy bolti fehrhmzssel díszítik.

A derkaljhj (100 cm X 180 cm, kt szlbl összehajtva) sok esetben olyan, mint egy nagy prnahuzat. Ennek is csak a kilátszó végét díszítik. Máskor egyszerű kendervászon huzatra külön színes végét hznak. Cspesen sohasem szttek. Ma a cifrákat szintén gyolcs-huzattal készítik. Liba- vagy tyktollal töltik.

A gyermeklepedket vagy rdilepedket rendszeren kt szlbl, 80 cm X 100 cm nagyságban készítik. Legtöbb esetben tézta pamutból szövik, hogy a gyermek brt ne sértse. Ennek csak az alsó részét díszítik, kb. 30—35 cm szélességben, szedéssel vagy egyszerű pántikás szövéssel.

64. Nagytnyros vánkoshéj (50X92, a minta 15 cm).

65. *Cserelevelés rúdilepedő* (132x71). Virágos kendervászonra készítette Vánca Trézsi 1850 előtt Jakabfalván. Gál Ferencné tulajdona Impér.

Amikor a gyermeket az utcára viszik, gyermeklepedőbe fogják. A sima vászonrészt visszahajtva derekára terítik. A színes szőttés vagy varrottas rész az anya karjánál szabadon csüng (lásd az öltözet fejezetben a 79. képet). A cifrábbakat, a keresztelőlepedőket a hálóágy fölé függesztett rúdon rúdilepedőnek is használták (80. színes tb.).

A csépes törülközőkendőket, díszkendőket, vőfélykendőket egy szélből, 140—150 cm hosszúságban tiszta pamutvászonból, színes fejtőhímmel készítették. A kendő két végének egy-egy harmadát (kb. 45—45 cm-t) sűrű, szedett és csíkos mintával szőtték, míg a középső egyharmadát csak keskeny, fejtős csíkkal díszítették (81. színes tb.). Ma, Jakabfalván és Újfaluban, tiszta kendervászonra egyszerű vagy csépes piros fejtős hímmel szedik.

A csépes lakodalmi abroszt tiszta pamut alapra piros, régebben piros-kék fejtővel szőtték. Rendesen három szélből varrták össze. Két szélén széles, közepén váltakozó szélességű szedett csíkokkal díszítik. Ilyen lakodalmi abrosza nincs minden leánynak. A faluban létező néhány díszes abroszt szükség esetén kikölcsönzik. Újfaluban és Impér Doboly nevű tizesében még néhány található a régi lakodalmi abroszokból. Újabban Újfaluban kendervászon alapra piros fejtős, nagycsépes mintával készítik.

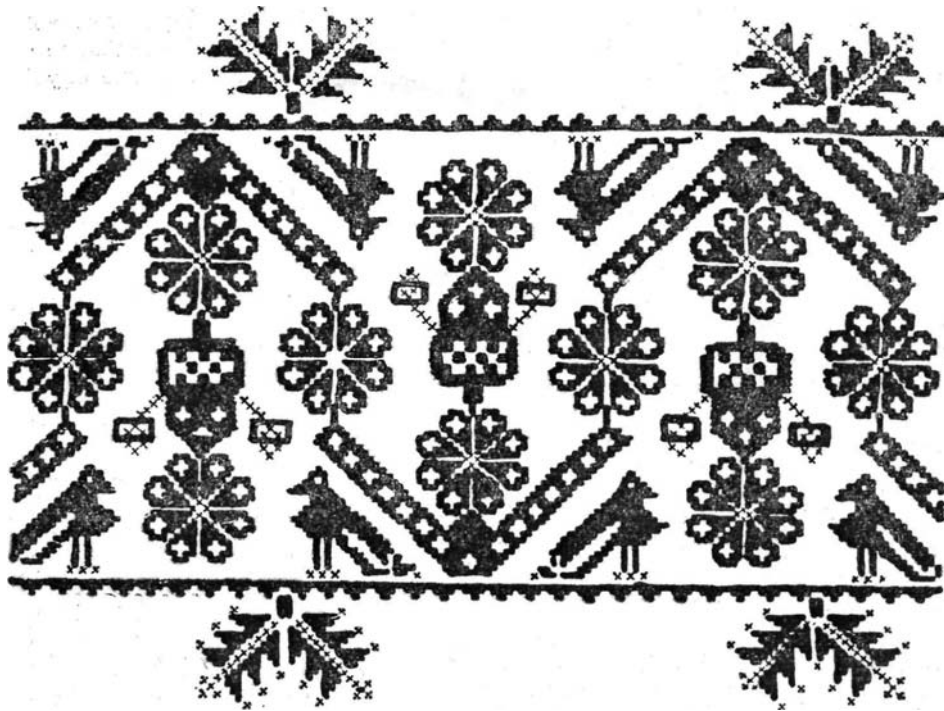
Az egyszerűbb hétköznapi szöttéseket, mint láttuk, egyszerű csíkozásal, legfeljebb fogazással díszítették. Minthogy ezek állanaó erős hasz-

nálatnak voltak kitéve, a múlt század elejéről nem sikerült egyetlen darabot sem találnunk. Az idősebbek elbeszélése szerint nagyanyáik csak egyszínű, piros vagy kék csíkozású (a kettőt sohasem keverték), hármas tagolású párnafőket készítettek, keskeny csíkkal szegélyezve. Kék *felleget* a 70—80-as években csak a nagygazda leányok kezdtek szőni bele. A szegényebbek a széles piros csíkok mellé keskeny kék csíkokat is öltöttek. Később a piros csíkokat apró fehér pántikával *hasogatták*, s a két szélét gyakran *fogatták*. A magyarok kezdetben csak pirossal, késsel, majd román hatásra feketével is csíkozták vászonszötteseiket. A románság csíkos szöttesei többszínűek. A piros, kék, fekete csíkozás mellett nagyon kedvelt a sárga vonal is, ritkán a világoszöld is feltűnik. A XIX. század végén a szöttések egészen apró csíkúak, középen egy vagy három szélesebb apró tagozódású csík a széle felé keskenyedik. A mintasáv szélét legtöbbször keskeny csíkkal zárják, mely a párna szárán vagy a kendő közepén, tehát a kevésbé díszített területen 10—12 cm távolságban ismétlődik. Ez az apró tagozódás Újfaluban érte el tetőfokát, ahol a második világháború előtt is apró csíkú felleges, hasogatott szöttéseket készítettek. Nagykászonban különösen az első világháború után inkább szélesebb tagolású, határozottabb csíkozású párnákat és gyermeklepedőket szöttek.

Az aprócsépes mintás szöttések a XIX. század első feléből ránk maradt darabok szerint egyszínű piros fejtővel készültek, egészen tömött, geometrikus díszítményekkel. A díszített felület elosztásában éppen úgy, mint a színes varrottasoknál, a keskeny középrészt két oldalán elválasztó csík vagy mesterke szegélyezi. Ezeket az élére állított négyzögekkel díszített aprócsépeseket (31. kép), valamint a hasonló felépítésű színes hímzéseket *tótos szövésnek*, illetve *tótos varrásnak*²⁶ nevezik. Az első világháború előtt a szlovák szöttessel kereskedő házalók útjukon egészen a Székelyföldre eljutottak, ahol mintás, színes munkáikat szívesen vásárolták. Ezeknek a szöttéseknek kötött, bizonyos fokig a technikából adódó geometrikus díszítményei nemegyszer hatással voltak a székely szöttések és varrottasok díszítőelemeire és egyesek kompozíciójára is.

A későbbi, XIX. század második felében (1890-ig) készült csépes szöttes sokat veszített tömörségéből. A geometrikus díszítősor a díszített felület közepén lényegesen keskenyebb. A *rózsás* csík két oldalára kevesebb munkát igénylő, de mutatósabb, nagyobb csépes *pántikák* kerülnek (81. színes tb.). Ennek elkészítése mindössze két csépet igényel, a középrész 10—12 csépjével ellentétben. Ezek a *fogas* és *piros csíkok* a fehér és piros váltakozó sorok elválasztó vonalát megtörik, s ezáltal a szöttes aránylag egyszerű mintáját változtatossá, széppé teszik. A tótos szöttések kizárólag piros fejtővel készültek, a rózsás csépeseket piros, kevés kék, esetleg elenyészően kevés sárgával díszítették.

Az 1890-es évek után a rózsás csíkok elmaradtak, s mindössze a két csép adta lehetőségek ötletes változtatásával apró és nagyobb pontsorokkal díszítették ünnepi kendőiket, abroszaikat s gyermeklepedőcskéiket. A csíki és háromszéki szötteskereskedők a csépes pamutkendőket rendszeresen árulták. Ilyen mintázatú szöttes abrosszal és kendővei — a ke-

66. Nagysályos, madaras párnahaj (50X84, a minta 28 cm). Kenderszál vászonra készítette Pál Julianna 1886-ban. Bodó Vilma tulajdona, Feltíz.

reskedők jóvoltából — *székelyszóttos* néven a Bákó vidéki csángóknál is találkozunk.

A századforduló után a csépesek szövése fokozatosan elmaradt. 1920 után az Újfaluban és Jakabfalván készített radinás ruhák, törülközőkendők, lakodalmi abroszok egyszínű, piros díszítése már alig emlékeztet a régi csépes munkákra.

Az 1940-es évek óta anyagiány miatt nagyon kis számban készülnek Kászonban színes szóttések. Akinek leánya van, igyekszik régi szóttéseit megkímélni annak hozománya számára. Használatra kockás vagy csíkos anyagból készítenek ágyneműt, ünnepre fehér bolti gyolcsból, fehér hímzédíszsel.

Rokolyaszóttések. A kászonai asszonyok legtöbb színes szóttesükkel lakásukat díszítették, de viseletüknek is a csíkos rokolyaszóttos adott egyéni sajátsgot. A háromszéki *kettős*, *lapátos* vékony rokolyák, vagy a valamivel vastagabbra szótt udvarhelyi, pl. farcádi, agyagfalvi, nagyderzsi stb. *négyes*, *bordahímes*, *békaszemes* rokolyák közül messzire kiválnak a kászonai rokolyaszóttések. A hideg csíki s különösen a nyirkos kászonai

levegőnek megfelelően az *egyesen* szőtt kászoni szőttesek lényegesen vastagabbak. Ez a kemény, valósággal bőrszerű szőttek a színek élénksége és a belőle készült rokolyák merevsége folytán nem téveszthető össze egyetlen vidék rokolyáival sem.

Egész Kászonvölgyében ma ünneplőnek a széles csíkos, *táblás piros szőtte*ket viselik. A múlt században Nagykászonban és Jakabfalván a rokolyaszőttek apróbb *vesszősők* és sötétebbek, Újfaluban pedig pántlikások, élénk színűek voltak (82., 83., 84. színes tb.). Minden évjáratnak, így a fiatalnak, „félkorosnak“ és az idősnek megvolt a különböző sötét és világos szőtte. A világosakat piros, kék, barna, zöld és kevés feketével csíkozták. A kornak megfelelően a piros csík fokozatosan keskenyedett. A sötét szőtteket fekete, kék és kevés zöld csíkkal szőtték, bőjtben vagy temetéskor viselték. A legszelesebb csík kétujjnyi volt, a többi ennél keskenyebb (85., 86., 87. színes tb.).

A századforduló után a csíkok fokozatosan szélesedtek, s a szomszédos színekkel hasogatták őket. Ezek a hasogatott rokolyák két, legtöbb három színből készültek. Közvetlenül a háború előtt megjelenik az arany-szál, amelyet a jómódúak a sötét szőttek megcsillogtatására használtak. A háborúval az arany-szál is eltűnik. Sokan a háborúban távol levő férjeiket gyászolva piros rokolyájukat fekete festékbe mártották. Ennek mintájára háború után a gyász színe a széles fekete és barna csíkozású rokolya lett. A csíkok hasogatása elmaradt, s egyszerű táblás szőtteseiket három-négy ujjnyi piros-fekete, piros-barna vagy piros-kék-fekete színben szőtték (91., 92., 93. színes tb.). A csíkok szélesedésével és az anyag szűkösségével a rokolyák szabása is módosult (lásd a következő részben a szoknyaféléket).

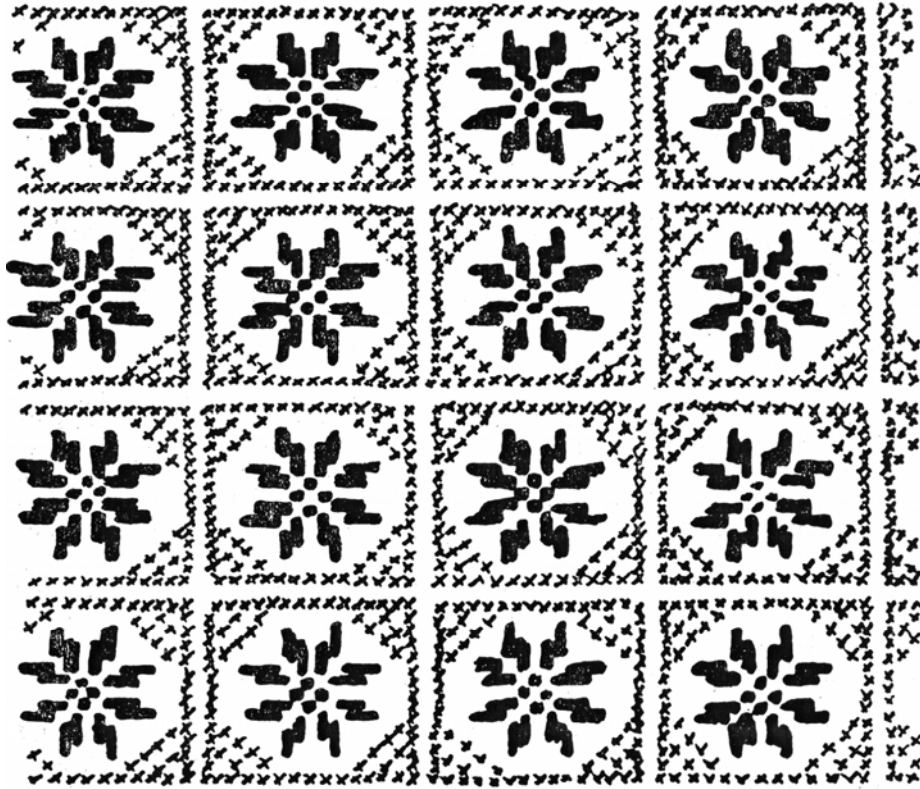
Rokolyaszőttek, akárcsak színes szőttek, 1940 óta alig készülnek. A szintartó fejtő hiánya meggátolja a kászoni asszonyokat abban, hogy színes pamutszőtteiket továbbra is készíthessék. Pedig hála a felvilágosító munkának, az asszonyokban él a vágy, hogy a régi szép hagyományaik alapján tovább folytathassák szövőművészetüket.

VARROTTASOK

A kászoni otthonok egyik fő ékessége, egészen a századfordulóig, a veresfejtős *kivarrottas*. *Asztal-* és *ládaterítőkön*, *vánkoshéjakon*, gyermek- vagy rúdilepedőkön általános volt a *szálánvarrott*, *tótos varrás*.²⁶ Színes hímzéseket Kászonban főként házi vászonnemű díszítésére készítették.

A régebbi hímzett darabok arról tanúskodnak, hogy már a színes gyapotfonal megjelenése előtt készítették Kászonban *kivarrottas* *vánkoshé-*

67. *Sűrűcsillagos párnafő* (35X50). Virágos szélvaszonra piros-kék fejtővel készült 1870—80 között. Bene Antalné tulajdona, Impér.

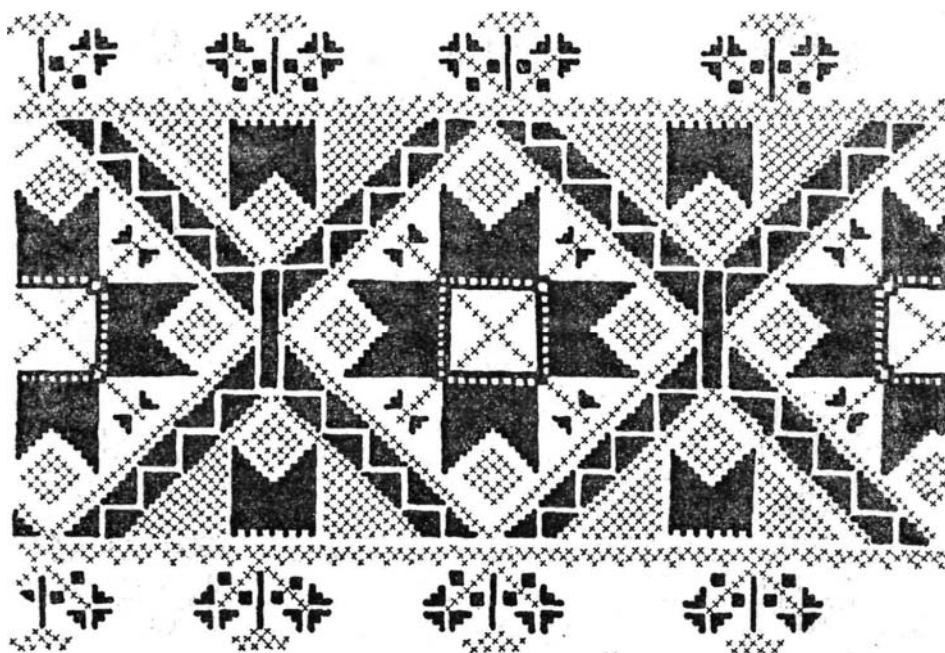
jakat és lepedőszéleket. Szúrfüvel festett, rozsdabarna szőrfonallal virágos kendervászonra vagy vékony lenvászon alapra, szálán varrták (62. kép). A szőrfonal helyét a múlt század elejétől fokozatosan a *veresfejtő* foglalta el. Az új hímzőfonal megjelenése nagy lendületet adott a Kászoni hímzőművészet fejlődésének. Minthogy a sima, egyenletes gyári fonal lényegesen alkalmasabb az aprólékos varrottások kivitelezésére, a múlt század második felében mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben komoly fejlődés mutatkozik.

Az ipari színes fonal elterjedése és a várossal való közvetlen kapcsolat következtében, a lakás díszítésére s ezzel egyidejűleg a hozomány készítésére mind nagyobb gondot fordítottak. Az egyes házak (családok, anyák) között valóságos versengés indult, hogy ki tud több *kivarrottas* és *szedetttes párnahéjat* adni leányának. Hat viselő és hat ünneplő vánkoshéjat kapott kezdetben a gazdaleány, s a szegényebbek is igyekeztek ezt a számot megközelíteni. Ezekon kívül egy-két rózsás asztal- vagy ládaterítő, *kakastarás* falvédő sem hiányozhatott a hozományból.

A párnahuzatokat, akárcsak a többi varrottásokat, piros, majd piros-kék, ritkábban piros-fekete tótos vagy *invarrással* (fonott öltés, 32. kép) *olvasva, szálán varrták*. Kiegészítő öltésként használták még az egyszerű keresztzetmet (33., 34. kép). Szükség esetén a kis kacskaringókat előöltéssel hímezték (35. kép).

A múlt században, a kötött csipke megjelenéséig, a lányok az utcaajtóban, de este még a tűz világánál is varrták hozományuk számára a szebbnél szebb színes varrottásokat. 1892—93-ban bevezették az iskolában a vastag horgolt csipke tanítását. Ettől kezdve a párnák végére, az abroszok közepére és a kendők szélére vastag, sirített gyapotfonalból széles csipkéket kezdtek kötni. A kötött csipke fokozatosan háttérbe szorította a színes varrottásokat. A század végére csak az öregasszonyok és a helybeli románság tartott ki a régi varrottas minták mellett. A XX. század elejéről már csak egy idős asszonyt, Koncz Máris nénit emlegetnek (meghalt 1916-ban, 79 éves korában, Jakabfalván), aki élete végéig hű maradt a régi színes hímzésekhez.

„Koncz Máris néni, amíg élt, szüntelenül varrott, télbe, nyárba. Mezőre sem ment, annyi »varró«-ja (varrnivalója) volt. A leányos anyák párnahéját, gyermeklepedőcskéket, abroszt, kendőt mind vele varrattak. Szüntelenül varrt, amíg csak mozdulni tudott. A szeme megromlott, az orrát a vászonba dugta, mégis kivarrta. A mintákat veres-kék, de inkább veressel, tiszta fejből varrta. Kászón valamennyi községének dolgozott Máris néni— emlékszik vissza Koncz Mihály, Koncz Máris unokaöccse. — Aztán, hogy elhalt, nem folytatta senki, de mindenki el volt töltve szálánvarrottással. Volt olyan asszony, hogy 10—12 darabot is varratott vele. Kivált amennyi gyermekes anya, a kicsijét mind abban hordozta.“ (Még napjainkban is nem egy anya viszi karon ülő gyermekét Máris néni által hímzett lepedőcskében.) „Családja, kenyérkeresője nem lévén, a gazdagon hímzett, szép darabokat egy kis szalonnáért vagy egy darab, kenyérért öltögette.“ Kászón utolsó híres varróasszonya nagy nyomorúságban élt és halt meg. Legutóbbi időben, mikor már nem látott varrni,

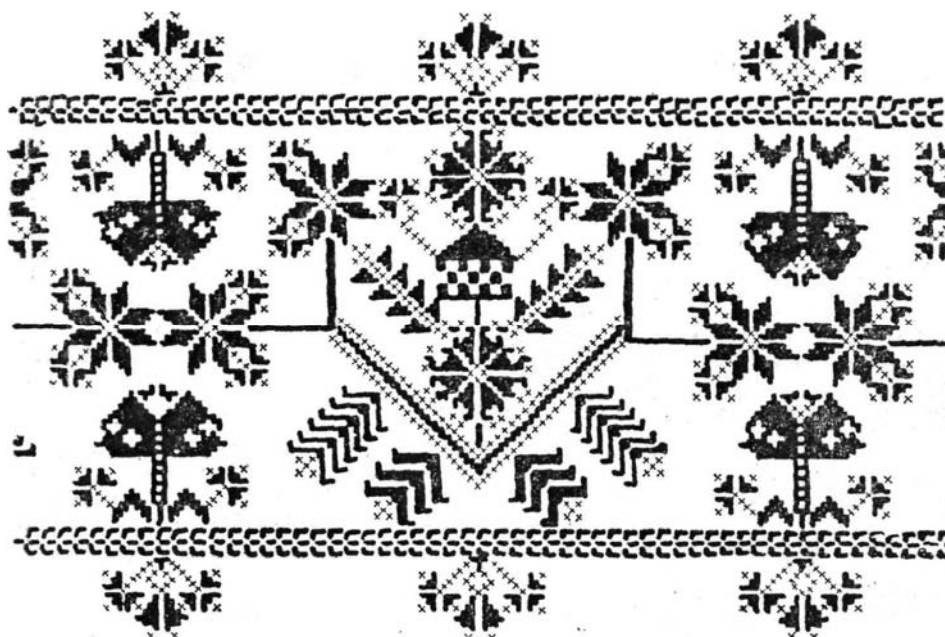

68. *Tótos vánkoshéj* (53X93, a minta. 24 cm). Gyapotas vászonra hímezte Todorán Ilona 1900 körül, Jakabfalván.

anyjától örökölt gyönyörű varrottasait adogatta oda egy kis málélisztért, vagy egy tál meleg levesért.

A kászoni színes hímzések között megtaláljuk a Székelyföld valamennyi jellegzetes szálánvarrott hímzéstípusát. Ezenfelül nem egy hímzésminta közeli rokonságot mutat a szálánvarrott régi kalotaszegi, torockói, de még inkább a szilágysági, mezőségi, Felső-Maros menti²⁷, sőt az erdélyi szász hímzésekkel is²⁸. Egyes zárt, geometrikus elemeivel találkozunk a helyi románság inghímzésein is.²⁹ Bár az előbb említett vidékekkel számos mintabeli egyezést találunk, a kászoni munkák sajátos megfogalmazása, a díszített és díszítetlen felület aránya, a díszítősor geometriai alapozása, a díszítőelemek takarékos, de hangsúlyos elrendezése; határozottan megkülönbözteti valamennyi vidék hasonló varrottasaitól.

A kászoni varrottast általában jellemzi a levegős, ritkás rajz, a mértani, jól áttekinthető szerkezet, a nagyobb egyöntetű felületek kerülése, a díszítőelemek egyszerű vagy váltakozó ismétlése s az apró, egyenletes hímzémód. Kászonban, mint a Székelyföldön általában, egész felületet soha nem hímeztek tele apró mintával. A 'varrottasminták — az abrosz kivételével — minden esetben két oldalt határolt díszítősort képeznek. A középrész, a széles díszítménysort, kevés kivétellel, virágdíszes szélminta,

69. *Kissályos* gyermekpárna (50X50). Készült 1892-ben, házi gyolcsvászonra veres fejtővel hímézve. Láng Jánosné tulajdona, Impér.

mesterke határolja, és legtöbb esetben keskeny *szegélyvonal* választja el a középrészt a mesterkétől (39. kép).

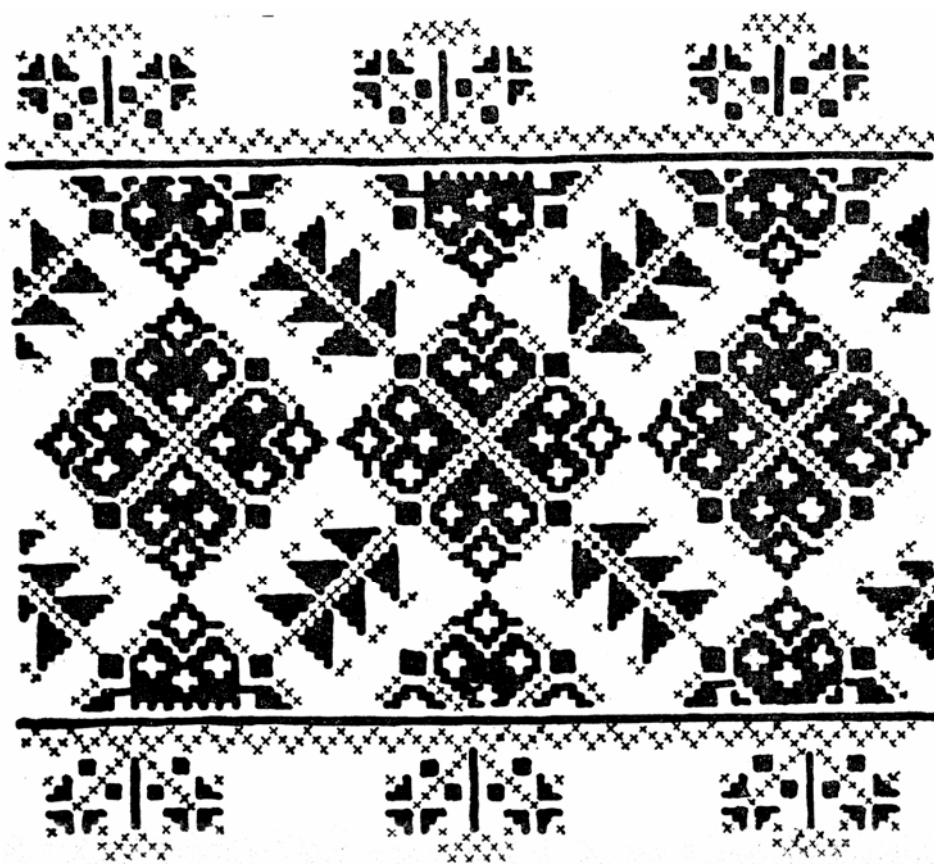
A szegélyvonal két-három sor egyes kereszt szem, vagy egyszerű (3—5 szem szélességű) díszítmenysorból áll. Ennél szélesebb szegélyvonalat Kászonban csak elvétve találunk (36. kép).

A mesterke, függetlenül a közép mértanias vagy stilizált növénydíszes, mintájától, legtöbb esetben virág- vagy levéldísz (37. kép). A szabályosan ismétlődő virág- vagy levéldíszítmenyek átmenetet képeznek a tömöttebb, zárt, színes felület és a díszítetlenül hagyott *párnaszár* vagy *lepedőszél* között. Előfordul, hogy a mesterke szervesen nő ki a közép mintából. Ilyen esetben a szegélyvonal elmarad, s valamelyik középdíszítmeny kifelé fordítva, csipkésen határolja a díszítősort (94. színes tb.). Máskor a mesterke helyett csak szélesebb szegélyvonal zárja le a középső díszítősort. A kászoni s általában a székelv varrottásokra többek között jellemző a keskeny mesterke (a díszített felületnek kb. 1/8-át teszi a mesterke), a hasonló mintázatú szász hímzésekkel szemben, ahol a mesterke ennél jóval szélesebb.

A középső díszítmenysor, amely után az egyes varrottások nevüket is kapják (49—61. kép), a végtelenségig folytatható keskeny díszített mező. Ez a díszített felületnek mintegy háromnegyedét képezi. Az öt kászoni községben általánosan elterjedt minták: a *nagytányéros* (49. és 84. kép), a *tótos* (50. kép, 95. színes tb.), *nagycsillagos* (44. kép), *sűrűcsillagos*

(52. és 67. kép), *kiscsillagos* (63. kép), *sűrűrózsás* (54. kép), *asztallábas* (55. kép), *kistányéros* (56. kép, 94. színes tb.), *nagyalmás* (70. kép), *cserleves*, *kakastarés* (59. kép), *kissályos (állómintás*, 60. és 62. kép), *nagysályos (füzérmintás*, 61. kép, 96. színes tb.). Valamennyi minta számos változatban fordul elő Kászonban. Ha alaposan megnézzük, nem találunk két pontosan egyforma darabot. Minden hímzőasszony valamit módosított az ízlésének vagy a követelménynek megfelelően.

A díszítőelemek a kászoni varrottásokon mértaniak vagy növényi eredetűek. Általánosan használt mértani motívumaikat az életből vett elnevezéssel ruházzák fel. Így kétirányú részarányos díszítőelemeik a *kis- és nagytányérok* (38., 43. kép), *csillagok* (39., 42. kép), *rózsák* (40. kép) és *almák* (39. kép). Ezenkívül igen használatosak a stilizált *levél-* (46. kép), *virág-* (47. kép) és *madárdíszítményeik* (48. kép).

70. *Nagyalmás futó* (44X112). Kendervászonra veres fejtővel varrta Koncz Mária Jakabfalván, Sándor Ferencné tulajdona, Jakabfalva.

Ezek a motívumok, mint láthatjuk, az egyes csoportokon belül is igen változók. A kászoni varrottások díszítménykincsének eredete még nincs tisztázva. Egyesek ismert szöttesmintákon is előfordulnak. Mások különböző történeti stílusok nyomait³⁰ őrzik. Ismét mások török hímzéselemekre emlékeztetnek.³¹ Nagy részük megtalálható erdélyi és más magyarlakta vidékeken.³² Sok egyezést mutatnak a szász hímzések elemeivel is.

A színes varrottásokat ma már csak emlékek tartják Kászomban. Emlékként őrzik, és alig van az öt községben néhány idősebb asszony, aki készített életében szálánvarrottást. A közölt varrottas minták legnagyobb részét két, sőt három nemzedék is vitte férjhez. Minthogy azonban városi lakásokban az utóbbi években nem látták művészi értékének megfelelően megbecsülve a színes népi varrottásokat, értékelésében maguk is bizonytalanná váltak. Ha azt látnák, hogy az érdeklődés újra és behatóan a valódi népművészet felé fordul, ők is szívesen használnák fel régi művészi hagyományait a mai élet követelményeinek megfelelően.

Mint az elmondottakból láthattuk, Kászoni vidéke a szöttes és varrottas munkákhoz szükséges nyersanyagok termelésére és előállítására kiválóan alkalmas. Az adott nyersanyagokat, a juh gyapját, a kendert és a lent a szükségletnek megfelelően igen változatosan, sokszor művészi formában tudták feldolgozni. És tudnak még ma is, ha a szükséges kiegészítő nyersanyag, a fehér pamutfonal és a szintartó fejtőfonal rendelkezésükre állana. Nagy lendületet adna a kászoni szöttesművészetnek, ha a juhok gyapjából kellő mennyiség kerülne helybeli feldolgozásra, s így a gazdaságban szükséges szötteseket, a lakás díszítésére szolgáló szöttes és varrottas anyagokat, valamint a székely viselet alapanyagát újra nagymértékben tudnék készíteni.

A fejezetben ismertett szöttesek és varrottások kb. 100—120 év anyagát ölelik fel. A legrégebbi ismert szöttesek 1840—50 táján, a legújabbak napjainkban készültek. A kászoni szöttes-varrottas népművészet virágzásának tetőfokát a múlt század 50-es, 80-as éveiben érte el. Nem kétséges, hogy szövetkezeti alapon, a helyi erők és nyersanyagok felhasználásával, valamint a hiányzó biztosításával, helyes művészi irányításával, ezt a színvonalat nemcsak elérné, de messze túl is haladhatná.

Az itt összeválogatott és bemutatott anyag kiindulópontját képezhetné egy olyan virágzó népművészetnek, amely a kászoni népnek mostoha talajviszonyai közt komoly kereseti lehetőségeket biztosítana. Ugyanakkor az ország népművészeti termékei is igen fontos, eddig kevésbé ismert és becsült színnel gazdagodnának.

JEGYZETEK

¹ Orbán Balázs: *A székelyföld leírása történelmi, régészeti s népismereti szempontból*. I—VI. k. Bp. 1868—1873. Domokos Péter: *A kender feldolgozása és eszközei Menáságon*, NéprÉrt. 1930, 3—4. f. 145. N. Bartha Károly: *A cserge készítése az udvarhelymegyei Bágyon*. NéprÉrt. 1932, 1. f. 19. Palotay Gertrúd: *A gyapjú fonása*

és festése Csíkszenttamáson. NéprÉrt. 1937, 1. f. 273. Vámszer Géza: *A csiki szőnyeg festőanyaga*. Székelység 1932. Bátky—Györffy—Viski: *Mesterkedés és díszítőművészet* c. fejezet a MN-ban I—II (2). Bp. 1941.

² Ezekon kívül a székely varrottásokkal foglalkozik még: Ferencz Kornélia—Palotay Gertrúd: *Hímzőmesterség*. Bp. 1932. Viski Károly: *A székely művészetről*. A Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyve. Sepsiszentgyörgy 1929. Haáz Ferenc, Palotay Gertrúd és Szabó T. Attila: *A néprajzi Múzeum erdélyi vászonhímzés anyaga*. NéprÉrt. 1940. Palotay Gertrúd: *Erdélyi magyar hímzések*. Pásztortűz 1941. 7. sz.

³ *Székely Kongresszus*, megtartott Csíktusnádon 1902. év augusztusának 28—29—30. napján, Bp. 1902.

⁴ Endes Miklós: *Csik-, Gyergyó- és Kászon-székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig*. Bp. 1938.

⁶ Kozma Ferenc: *Székelyföld közgazdasági és közművelődési állapota*. Bp. 1879, 225—226.

⁶ „A racka juh felelt meg legjobban Csík vármegye éghajlatának, takarmány- és gazdasági viszonyainak. Tejével jó élelmiszert, gyapjával ruházatot, zsíros trágyájával a gazdasági jövedelem forrását képezte.“ (Székely Kongresszus 70.)

⁷ Székely Kongresszus

⁸ A gyapjú feldolgozására és a ványolásra vonatkozó adatok és fényképek rendelkezésemre bocsátásáért Faragó Józsefnek ezúton mondok köszönetet.

⁹ Az 1874-es statisztikai adatok szerint a Székelyföldön bevetett 286 kat. hold lentermésből Csíkra 262 kat. hold esett. (Kozma, *i. m.* 187.)

¹⁰ A *tilón* Erdély más magyarlakta vidékén a második, finomabb kendertörő szerszámot értik. (Kászonban *szépitő*.) Más vidéken az első törő szerszám neve *törő, bitó, teplő*. MN. I.(1) 302.

¹¹ *Pilifuxia* eredetileg *Fuxin klein Kristall*, lilás-rózsaszín apró kristály, a bázikus festék-kategória egyik színe, amely a legelső kátrányfestékek között szerepel. (I. G. Ratgeber 1934, Frankfurt am Main). Kászoni értelemben az a festék, amely gyapjút és kendert ecet hozzáadásával bármilyen színben fest.

¹² Erdélyben általánosan elterjedt négynyüstös takácsszötes minták népi változatai, lásd *Neuestes Weber- und Musterbuch, die Leinen-, Baumwolle- und Damast-Weberei*. Ulm an der Donau 1841. (Brassói Állami Levéltár).

¹³ Janeta és Liviu Teclu: *Studiu asupra covoarelor românești*. București 1938.

¹⁴ Boris Zderciuc: *Covorul Maramureșan*. București 1963.

¹⁵ Kozma F., *i. m.* 296.

¹⁶ Székely Kongresszus 239.

¹⁷ Zsidó Péter legénykorában öt esztendő Brassóban szolgáskodott. Ott forgozódt a malmok és ványolók között, s a ványoló építésének ötletét is valószínűleg onnan hozta. Amidőn hazatért, egyszerre vízfűrészt és három csergeványoló kádat szerelt fel. Életében a három kád mindvégig működött, halála után, mivel a ványolnivaló is mind kevesebb lett, kettőt leszereltek. 1940-ben már csak egyetlen kád működött, mert a másik kettő elkorhadt, nem volt érdemes újracsináltatni.

¹⁸ Szabó T. Attila: *A festékes és társai*. Ethn. 1956, 1—2. f. 101—105.

¹⁹ Bossert, Helmuth: *Volkskunst in Europa*. Berlin 1927.

²⁰ Lásd Arthur Haberland *Volkskunst der Balkanländer*. Wien 1919.

²¹ A kilim vagy kelim szöttesek hazája köztudomásúlag Közép- és Kisázsia. A gyönyörű csomózott szőnyegek hazájában egyszerű színes szötes takarók is készültek. A nomád népek a kilim szötteket gyakran, mikor sátorfájukat felszedték, batyukötésre használták, belecsomagolván holmijukat, esetleg még féltett, szinte egyetlen bútorukat, a csomózott szőnyeget is. Mikor letelepedtek, a lyukatos kilimet a sátor bejáratához vagy az ablak helyére akasztották, így a fény felé akasztva, az ilyen szőnyegen átszűrődik a világosság, s az így keletkezett dekoratív minta a keleti ember szemében a kilimszötes értékét nagyban emelte. Jajczainé Kanyó Erzsébet dr.: *A keleti szőnyeg*. Bp. 1938. L. még Szabó T. Attila: *A festékes és erdélyi társai*. A szó és az ember. Bukarest 1971, 101—121.

²² Trigara Samurcas: *L'art du peuple roumain*. Genève 1925. George Oprescu: *Peisani Art in Romania*. London 1929. Paul Petrescu, Paul H. Stahl: *Scoarțe românești*. București 1966, 22 t. Marcela Foça: *Scoarțe românești*. București 1970, 278.

- ²³ Kozma F., *i. m.* 296.
- ²⁴ Székely Kongresszus
- ²⁵ L. 12. jegyzet.
- ²⁶ Palotay Gertrúd: *Tót csipke, tót hímzés a XVIII. századi Erdélyben.* Kolozsvár 1947, 5—6.
- ²⁷ Palotay Gertrúd, Szabó T. Attila: *Ismeretlenebb erdélyi hímzéstípusok.* NéprÉrt. 1941, 1—35.
- ²⁸ Sigerius Emil: *Siebenbürgische Sächsische Leinen-Stickereien.* Serie I. Hermannstadt 1907.
- ²⁹ Elena Avramescu, Florea Bobu Florescu: *Broderii la români.* București 1959.
- ³⁰ Balogh Jolán: *A népművészet és a történeti stílusok.* NéprÉrt. 1967, 73—166.
- Hans Sibmacher's: *Stick und Spitzen Musterbuch.* Nach der Ausgabe vom Jahre 1597. Wien 1882.
- ³¹ Lásd Palotay Gertrúd: *Oszmán-török elemek a magyar hímzésben.* Bp. 1940.
- ³² Dr. Molnár István, Molnár Kálmán: *Sóvidéki keresztszemek.* Csíkszereda 1971. Lengyel Györgyi: *Keresztszemes kézimunkák.* Bp. 1970.